

Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu

Struktury systémů vzdělávání,
odborné přípravy
a vzdělávání dospělých
v Evropě

Vydání 2003

**STRUKTURY SYSTÉMŮ VZDĚLÁVÁNÍ,
ODBORNÉ PŘÍPRAVY
A VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH
V EVROPĚ**

ČESKÁ REPUBLIKA

2005/06

Informace poskytl:

Ústav pro informace ve vzdělávání – ÚIV
Národní oddělení EURYDICE
Senovážné nám. 26
P.O.Box 1
Praha 1, 110 06

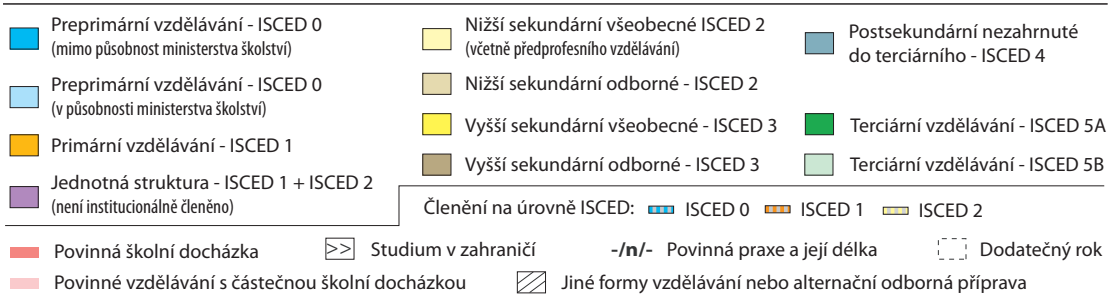
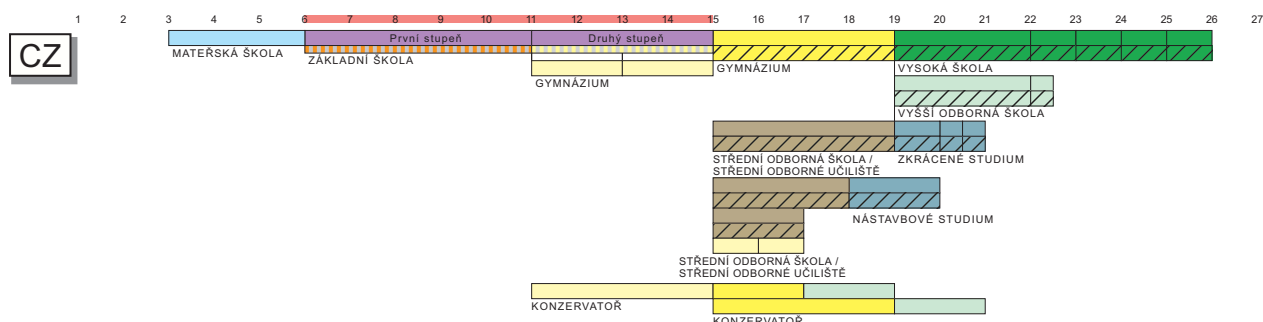
Podrobnější informace o Evropských vzdělávacích systémech je možné najít v databázi EURYBASE
(<http://www.eurydice.org>) a v monografiích CEDEFOP (<http://www.cedefop.eu.int>)

OBSAH

Obsah	3
Schéma vzdělávacího systému 2005/06	5
1. Odpovědnost a správa	7
1.1 Situace	7
1.2 Základní zásady vzdělávacího systému, legislativa	7
1.3 Rozdělení pravomocí v organizaci a správě vzdělávací soustavy	8
1.4 Zajišťování kvality	10
1.5 Financování	11
1.6 Poradní a pomocné orgány	12
1.7 Soukromé školy	13
2. Předškolní vzdělávání	15
2.1 Organizace	15
2.2 Obsah vzdělávání	16
2.3 Hodnocení	16
2.4 Učitelé	16
2.5 Statistické údaje 2004/05	16
3. Povinné vzdělávání	17
3.1 Organizace školy	18
3.2 Obsah vzdělávání	18
3.3 Hodnocení/certifikace	21
3.4 Postup/poradenství/podmínky přestupu	21
3.5 Učitelé	22
3.6 Statistické údaje 2004/05	23
4. Všeobecné a odborné postobligatorní sekundární vzdělávání	24
4A Gymnázia	26
4A.1 Organizace	26
4A.2 Obsah vzdělávání	26
4A.3 Hodnocení/certifikace	28
4A.4 Postup/poradenství/podmínky přestupu	28
4A.5 Učitelé	29
4B Střední odborné školy	30
4B.1 Organizace	30
4B.2 Obsah vzdělávání	31
4B.3 Hodnocení/certifikace	34
4B.4 Postup/poradenství/podmínky přestupu	35
4B.5 Učitelé	35
4C Střední odborná učiliště	35
4C.1 Organizace	36
4C.2 Obsah vzdělávání	36
4C.3 Hodnocení/certifikace	38
4C.4 Postup/poradenství/podmínky přestupu	38
4C.5 Učitelé	38
4D Konzervatoře	38
4.6 Statistické údaje 2004/05	39
5. Počáteční odborná příprava	40

6. Terciární vzdělávání	41
6A Vyšší odborné vzdělávání	41
6A.1 Přijímání ke studiu	41
6A.2 Poplatky spojené se studiem/Finanční pomoc studentům	41
6A.3 Školní rok/Organizace	41
6A.4 Obsah vzdělávání.....	42
6A.5 Hodnocení.....	42
6A.6 Postup/poradenství/podmínky přestupu	42
6A.7 Učitelé.....	43
6A.8 Statistiky.....	43
6B Vysokoškolské vzdělávání.....	43
6B.1 Přijímání ke studiu	44
6B.2 Poplatky spojené se studiem/Finanční pomoc studentům	45
6B.3 Akademický rok.....	45
6B.4 Studijní programy.....	46
6B.5 Hodnocení / kvalifikace	46
6B.6 Akademičtí pracovníci	47
6B.7 Statistické údaje 2004/05	48
7. Vzdělávání dospělých	49
7.1 Legislativa a záměry.....	49
7.2 Řízení/jeho orgány	50
7.3 Financování	50
7.4 Vyučující/lidské zdroje	51
7.5 Organizace	51
7.5.1 Typy institucí	51
7.5.2 Vstupní požadavky	51
7.5.3. Cíle programů	51
7.5.4. Organizace: čas a místo	52
7.5.5. Obsah vzdělávání, metody	53
7.5.6. Péče o kvalitu	53
7.6 Poradenství.....	53
7.7 Hodnocení, akreditace	53
7.8 Statistické údaje	54

SCHÉMA VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU 2005/06

Pramen: Eurydice.

1. ODPOVĚDNOST A SPRÁVA

1.1 Situace

Česká republika vznikla v lednu 1993, kdy se Česká a Slovenská federativní republika rozdělila na dva státy. Česká republika pokračuje v transformaci z centralizované a plánované socialistické společnosti ve společnost, která funguje na zásadách tržního hospodářství a plurality politických stran, tj. v procesu, který byl zahájen politickou revolucí v listopadu 1989. V r. 1995 se Česká republika stala členem OECD, v r. 2004 se stala členem Evropské unie.

V r. 2004 měla Česká republika 10,550 mil. obyvatel a rozlohu 78 866 km², hustota obyvatelstva činí 131 na jeden km². Demografický vývoj je nepříznivý v důsledku nízké natality, od r. 2003 se projevují známky stabilizace.

Česká republika je parlamentní demokracie s prezidentem voleným parlamentem. Parlament, který má legislativní pravomoci, se dělí na dvě komory – Poslaneckou sněmovnu a Senát. Členové jsou voleni do Poslanecké sněmovny systémem poměrným, do Senátu většinovým. Výkonnou moc má vláda.

Veřejná správa, která prošla rozsáhlou reformou, je zajišťována jednak státní správou, jednak samosprávou.

Územní samospráva má dva stupně: obce, které jsou základními územními samosprávnými celky, a vyšší územní samosprávné celky – kraje, jichž je 14. Kraje byly ustaveny v prosinci 1997 s účinností od 1. ledna 2000. Svých kompetencí nabývaly postupně do konce roku 2002.

Zákon stanoví případy, kdy lze orgánům samosprávy svěřit výkon státní správy, a rovněž stanoví, kdy jsou samosprávné celky též správními obvody.

Obec i kraj mají tedy dvojí působnost – samostatnou, v jejímž rámci zabezpečují vymezené záležitosti, mezi nimi i školství, a přenesenou, v jejímž rámci zabezpečují výkon státní správy. Část správních kompetencí, která má zůstat občanům na dosah, byla převedena na tzv. obce s rozšířenou působností, jichž je 205.

Vyučovacím jazykem je čeština. Žákům příslušejícím k národnostním menšinám se v rozsahu přiměřeném zájmům jejich národnostního rozvoje zabezpečuje právo na vzdělání v jejich mateřském jazyce. Školy pro národnostní menšiny mohou existovat do úrovně středních škol. Národnostní menšiny s výjimkou menšiny polské jsou velmi rozptýlené, proto existují pouze školy s vyučovacím jazykem polským, a to 21 mateřských, 23 základních a 1 gymnázium; další gymnázium je trojjazyčné (česko-polsko-anglické), 3 střední odborné školy jsou česko-polské (2005).

Stát je konfesně neutrální, svoboda vyznání je zaručena. Religiozita obyvatelstva je nízká. K věřícím se hlásí asi 32 % obyvatelstva, registrovaných církví je 21; ke katolické denominaci se hlásí přes 83 % věřících (přes 26 % obyvatelstva), ke dvěma největším protestantským téměř 7 % věřících (2,5 % obyvatelstva).

1.2 Základní zásady vzdělávacího systému, legislativa

Ústava České republiky přijatá 16. prosince 1992 poskytuje obecný právní rámec pro další vývoj legislativy.

Práva občanů a povinnosti státu vzhledem ke vzdělávání jsou dány článkem 33 Listiny základních práv a svobod (zákon, který je součástí ústavního pořádku, byl schválen Federálním shromážděním České a Slovenské federativní republiky 9. ledna 1991 a byl začleněn do právního systému České republiky).

Zákonodárna moc náleží Parlamentu. Zákonodárnou iniciativu má poslanec, skupina poslanců, Senát, vláda a zastupitelstvo kraje. Návrh zákona je předkládán k vyjádření vládě, schvalován Poslaneckou sněmovnou a posléze Senátem.

K 1. lednu 2005 vstoupil v platnost nový školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Nahradil nejen dosavadní školský zákon, ale i zákon o školských zařízeních a zákon o státní správě a samosprávě ve školství. Stanoví zásady a cíle vzdělávání, dvouúrovňový systém vzdělávacích programů, jimiž se má cílů dosahovat, a výchovně vzdělávací soustavu, která je má realizovat. Tu

tvoří školy, které uskutečňují vzdělávání podle rámcových vzdělávacích programů (viz 1.3), a školská zařízení, která poskytují vzdělávání a služby, jež doplňují nebo podporují vzdělávání ve školách. Upravuje režim dlouhodobých záměrů a výročních zpráv, jimiž se prosazuje a kontroluje strategie vývoje výchovně vzdělávací soustavy na národní i regionální úrovni. Stanoví délku povinné školní docházky, pro jednotlivé vzdělávací úrovně stanovuje podmínky pro vstup, organizaci vzdělávání a ukončování studia. Nově definuje osoby se zvláštními vzdělávacími potřebami a dává přednost jejich integraci do běžných tříd. Dále zákon upravuje správní problematiku – právní postavení škol, jejich registraci, financování, postavení a kompetence ředitele a kompetence jednotlivých správních úrovní, tj. obcí, krajů a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, popř. dalších ministerstev.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, upravuje (s účinností od 1. 1. 2005) předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků, jejich další vzdělávání a kariérní systém.

Zákon o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením (č. 306/1999 Sb.) nahradil předchozí úpravu dotací prostřednictvím nařízení vlády.

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (č. 109/2002 Sb.) upravuje výchovu dětí a mladistvých bez patřičného rodinného zázemí nebo s poruchami chování.

Zákon o vysokých školách (č. 111/1998 Sb., několikrát novelizovaný) umožnil rozvoj neuniverzitního a soukromého sektoru v oblasti vysokého školství. Změnil právní postavení vysokých škol, které už (s výjimkou vysokých škol vojenské a policejní) nejsou institucemi státními, ale veřejnoprávními a disponují vlastním majetkem.

V září 2005 vláda schválila záměr zákona o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání.

1.3 Rozdělení pravomocí v organizaci a správě vzdělávací soustavy

Státní správu ve školství vykonávají ředitelé škol a školských zařízení, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, Česká školní inspekce, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, popř. jiné ústřední orgány (Ministerstvo vnitra, Ministerstvo obrany ad.) v případě škol a školských zařízení, které zřizují.

Samosprávu ve školství vykonávají školské rady, obce a kraje.

Veřejná správa byla v l. 2000–2002 výrazně decentralizována, autonomie institucí se postupně zvyšuje na všech vzdělávacích úrovních.

Ústřední úroveň

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT, popř. ministerstvo školství nebo ministerstvo) řídí výkon státní správy ve školství, připravuje pro ně legislativní normy a odpovídá za koncepci, stav a rozvoj vzdělávací soustavy jako celku (a to uvnitř státu i směrem k zahraničí).

Ministerstvo připravuje legislativní normy pro výkonné i operativní činnosti. Ministerstvo určuje centrální vzdělávací politiku a celkovou strategii, a to tím, že zpracovává a zveřejňuje dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy, který předkládá vládě (v lichém roce). Poprvé byl předložen (již podle předchozího školského zákona) v roce 2003. Metodicky řídí a koordinuje tvorbu dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy na úrovni krajů. Každoročně předkládá vládě výroční zprávu o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy. Vychází přitom z výročních zpráv, které zpracovávají kraje.

Ministerstvo určuje obsah vzdělávání. Formuluje Národní program vzdělávání jako politický dokument projednávaný nejen s odborníky z oblasti vědy, ale i s ústředními odborovými orgány, s představiteli zaměstnavatelů a s kraji. Předkládá jej k projednání vládě a ta jej předkládá ke schválení oběma komorám Parlamentu.

Pro každou vzdělávací úroveň (až po vyšší sekundární), pro jednotlivé obory na těchto úrovních a pro jazykové a základní umělecké vzdělávání vydává rámcové vzdělávací programy, které jsou závazným základem pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Akredituje vzdělávací programy pro jednotlivé vyšší odborné školy.

V oblasti financování škol ministerstvo odpovídá za uplatňování státní finanční politiky v odvětví školství (viz 1.5).

V oblasti pracovněprávní ministerstvo:

- stanovuje míru vyučovací povinnosti učitelů,
- stanovuje odbornou a pedagogickou způsobilost pedagogických pracovníků,
- stanovuje zásady pro sestavování konkursních komisí na vybrané funkce ve školství,
- jmenuje a odvolává ředitele institucí, které přímo zřizuje, ústředního školního inspektora a na jeho návrh školní inspektory.

MŠMT pozbylo většiny svých řízovatelských kompetencí. Nadále je zřizovatelem jen několika desítek školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, ve zvlášť stanovených případech může být zřizovatelem některých škol a několika přímo řízených organizací, které se zabývají statistickým sledováním, obsahem vzdělávání, pedagogickým poradenstvím, dalším vzděláváním pedagogických pracovníků apod.

S ohledem na povinnost státu zajistit funkčnost, efektivitu a soudržnost vzdělávací soustavy České republiky jako celku ministerstvo vede rejstřík škol a školských zařízení všech zřizovatelů. Zápisem do něho vzniká škole právo poskytovat vzdělávání ve stanoveném oboru a formě a nárok na finanční prostředky z příslušných veřejných rozpočtů maximálně v rozsahu daném zápisem. Vedení rejstříku mateřských škol a některých školských zařízení, jejichž působnost je ryze místní, je delegováno na krajskou úroveň.

Ve vysokém školství je v působnosti MŠMT jmenování správní rady veřejné vysoké školy (po projednání s rektorem) a registrace vnitřních předpisů vysokých škol, jíž teprve nabývají platnosti. Ministerstvo dále zpracovává dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol a projednává a vyhodnocuje dlouhodobé záměry jednotlivých veřejných vysokých škol a jejich aktualizaci; rozděluje finanční prostředky ze státního rozpočtu a kontroluje jejich využití; na základě stanoviska Akreditační komise rozhoduje o udělení akreditace studijních programů vysokým školám.

Regionální úroveň

Kraje se plně ujaly svých kompetencí ve školství od 1. 1. 2003. Reprezentace kraje v čele s hejtmanem je volena. Vedoucího odboru školství krajského úřadu jmenuje a odvolává rada kraje se souhlasem ministerstva. Zastupitelstvo kraje zřizuje vždy výbor pro výchovu, vzdělávání a zaměstnanost (nejméně pětičlenný).

Krajský úřad zpracovává každé dva roky dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v kraji, a to v souladu s dlouhodobým záměrem České republiky. Vychází přitom z analýzy dosavadního vývoje vzdělávání, z demografických předpokladů, z vývoje trhu práce a z hospodářských cílů na svém území. Stanoví cíle pro jednotlivé oblasti vzdělávání, strukturu vzdělávací nabídky, především strukturu oborů a jejich kapacitu, a návrh na financování. Část dlouhodobého záměru, která se týká škol zřizovaných krajem, předkládá rada kraje zastupitelstvu kraje ke schválení. Pak ho předkládá ministerstvu k vyjádření a poté (vždy v sudém roce) zveřejňuje. Poprvé byl předložen v roce 2003.

Každoročně zpracovává krajský úřad výroční zprávu o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy v kraji.

Kraje jsou zřizovatelem vyšších odborných škol, středních škol a dále škol a školských zařízení pro žáky s postižením, základních speciálních škol, škol s vyučovacím jazykem národnostní menšiny, jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky, základních uměleckých škol a školských zařízení sloužících uvedeným školám včetně zařízení pro zájmové vzdělávání a dalších institucí.

Protože Česká republika má vysoký počet obcí, z nichž některé jsou velmi malé, byl ustaven řídicí mezičlánek, jímž jsou tzv. obce s rozšířenou působností, které plní vymezené funkce v rámci státní správy pro školy a školská zařízení zřizované obcemi, a to především v oblasti financování (viz 1.5)

Na úrovni vysokých škol se regionální zájmy prosazují prostřednictvím regionálních zástupců ve správních radách vysokých škol.

Místní úroveň

Obce jsou důležitou složkou veřejné správy (státní správu ve školství obce v současné době nevykonávají vůbec). V rámci samosprávy jsou odpovědné za zajištění podmínek pro povinnou školní docházku a pro předškolní vzdělávání v posledním roce před zahájením povinné školní docházky. Obce nebo svazky obcí zřizují a po ekonomické stránce spravují mateřské školy a základní školy. Zajišťují, aby bylo poskytováno školní stravování a zabezpečena péče o žáky mimo vyučovací dobu (s podstatnou finanční pomocí státu).

Autonomie škol

Všechny školy získaly ze zákona právní subjektivitu, a tím i vyšší stupeň autonomie. Ředitelé škol jsou jmenováni zřizovatelem (obcí, krajem nebo ministerstvem) na základě konkursního řízení. Podle nového školského zákona mohou být propuštěni pouze ze zákonem stanovených důvodů.

Ředitelé mají plnou odpovědnost nejen za kvalitu a efektivitu vzdělávacího procesu (včetně úprav vzdělávacích programů a volby učebnic), ale také za finanční řízení školy, za přijímání a propouštění učitelů a za vztahy s obcí a veřejností. Některé základní školy a další vzdělávací zařízení jsou v zájmu dostupnosti zřizovány i pro malé počty žáků. Malé školy neusilovaly o právní subjektivitu, protože nebyly s to dostát povinnostem s ní spojeným. Proto – rovněž z důvodu klesajícího počtu žáků – dochází ke slučování a spojování malých škol (stejně i různé vzdělávací úrovně). Minimální velikost škol a tříd je předepsána zákonem, výjimky povoluje zřizovatel za podmínky, že zvýšené náklady sám uhradí.

Podle zákona musí zřizovatel školy zřídit školskou radu, která umožní rodičům, zaměstnancům, občanům a dalším podílet se na správě školy.

Veřejným vysokým školám byla poskytnuta autonomie ve všech oblastech řízení. Samosprávná působnost zahrnuje vnitřní organizaci institucí, především ustavování samosprávných akademických orgánů, obsah i organizaci studia, pracovněprávní vztahy i hospodaření. Vykonává ji akademický senát (zastupitelský orgán, v němž je nejméně třetina a nejvýše polovina studentů), rektor, vědecká (umělecká) rada a disciplinární komise. Dalšími orgány jsou správní rada, která dbá na uplatňování veřejného zájmu v činnosti školy a na řádné hospodaření s majetkem, a kvestor. Samosprávné orgány existují i na úrovni fakult, ty však nejsou právními osobami. Vysoké školy mají i orgán reprezentace, složený z delegovaných členů akademických obcí, jímž je Rada vysokých škol.

Státní vysoké školy, jimiž jsou Univerzita obrany a Policejní akademie, jsou zřizovány příslušnými ministerstvy. Jejich autonomie je omezená: nemají ustavenou správní radu, nemají autonomii v oblasti mezd, jejich rozpočet je napojen na rozpočet příslušného ministerstva; Univerzita obrany nemá právní subjektivitu.

1.4 Zajišťování kvality

Péče o kvalitu vzdělávání se prosazuje prostřednictvím dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy a výročních zpráv o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy (viz 1.3).

Hodnocení jednotlivých škol a školských zařízení provádí Česká školní inspekce jako orgán státní správy ve školství. Je organizační složkou státu. Podle platného zákona o působnosti ministerstev a ústředních orgánů státní správy je podřízena ministerstvu školství. Jejím úkolem je zjišťovat a hodnotit ve školách (s výjimkou škol vysokých) a ve školských zařízeních výsledky vzdělávání, kvalitu správního a pedagogického řízení, pracovní podmínky učitelů, vyučovací materiály a vybavení, vykonávat veřejnosprávní kontrolu využívání finančních

prostředků státního rozpočtu a kontrolovat dodržování obecně závazných předpisů. V čele inspekce je ústřední školní inspektor, který je jmenován ministrem školství, od roku 2007 bude podléhat služebnímu zákonu. Česká školní inspekce se člení na ústředí a na inspektoráty. Inspekce jsou organizovány podle plánu navrženého ústředním školním inspektorem a schváleného ministrem školství, popř. na základě stížností či jiných podnětů. Výstupem inspekční činnosti jsou inspekční nebo tematické zprávy, protokoly o kontrole, a dále výroční zpráva, která obsahuje souhrnné hodnocení výchovně vzdělávací soustavy. V roce 2004 působilo 303 školních inspektorů.

Novým školským zákonem (a příslušnou vyhláškou) byla povinnost zpracovávat nejméně jednou za dva roky vlastní hodnocení školy jako podklad pro hodnocení Českou školní inspekcí a pro zpracování výroční zprávy uložena také školám.

Hodnocení škol a školských zařízení může provádět také jejich zřizovatel podle kritérií, která předem zveřejní.

1.5 Financování

Výdaje na vzdělávání v České republice plynou v rozhodující míře z veřejných zdrojů.

V souladu se správnými kompetencemi je převážná část prostředků státního rozpočtu poskytována prostřednictvím kapitoly Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Další prostředky poskytují zřizovatelé škol a školských zařízení, tedy kraje a obce, a to ze svých rozpočtů. Jejich příjmy pocházejí z daní vybíraných většinou centrálně; stanoveným procentem jsou pak přidělovány krajům a obcím. Financování škol zřizovaných církvemi a soukromými zřizovateli viz 1.7.

Ministerstvo:

- stanovuje základní principy financování škol a školských zařízení,
- předkládá podklady pro sestavení návrhu státního rozpočtu,
- stanoví závazné zásady pro přidělování prostředků,
- přiděluje prostředky školám a školským zařízením, které zřizuje samo nebo které zřizuje církev,
- přiděluje prostřednictvím krajů finanční prostředky institucím, které zřizují kraje a jiní zřizovatelé,
- přiděluje finanční prostředky nad stanovený rozsah školám a školským zařízením všech zřizovatelů, pokud v nich probíhají pokusné či rozvojové programy vyhlášené ministerstvem,
- kontroluje využití přidělených prostředků.

Systém financování je od roku 1992 postaven nikoli na financování podle institucí, ale na metodě *per capita*, již se rozděluje většina prostředků rozpočtové kapitoly školství.

Financování škol a školských zařízení zřizovaných kraji a obcemi

Kapitálové výdaje škol a školských zařízení a provozní výdaje, které nejsou přímými vzdělávacími výdaji, hradí jejich zřizovatelé.

Finanční prostředky na přímé vzdělávací výdaje, tj. zejména na platy učitelů a ostatních pracovníků a na učební pomůcky hradí Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Tyto prostředky jsou rozdělovány prostřednictvím rozpočtů krajů, a to na základě počtu žáků a stanovených jednotkových výdajů – normativů. Republikové normativy stanoví ministerstvo pro čtyři věkové kategorie odpovídající jednotlivým vzdělávacím úrovním: 3–5, 6–15, 16–18 a 19–21 let.

Krajský úřad stanoví na základě zásad a ukazatelů stanovených ministerstvem krajské normativy přímých vzdělávacích výdajů na jednotku výkonu, tj. na žáka v příslušném vzdělávacím programu. Vychází přitom ze svého dlouhodobého záměru, z náročnosti vzdělávacích programů apod. Krajské normativy zahrnují i zvýšené výdaje

spojené s výukou osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Krajský úřad přiděluje objem prostředků (vypočtený vynásobením normativu počtem žáků) školám a školským zařízením, které zřizuje, a základním školám a mateřským školám, které zřizují obce.

Učebnice (pokud jsou schváleny) a další vzdělávací materiály jsou žákům základních škol poskytovány (zapůjčovány) bezplatně. Na středních školách a na vyšších odborných školách jsou bezplatně zapůjčovány pouze sociálně znevýhodněným žákům.

Všechny školy mohou z vlastní iniciativy využívat na nákup učebnic a didaktických pomůcek i další finanční zdroje (od sponzorů, od budoucích zaměstnavatelů, prostředky z pronájmu místností či sportovišť atd.).

Financování vysokých škol

Veřejné vysoké školy hospodaří s vlastním majetkem, který jim byl svěřen zákonem o vysokých školách v roce 1999. Jejich činnost je však z rozhodující části financována státem přímo.

Výuka je financována prostřednictvím normativů vyjadřujících finanční náročnost přípravy. Pro tyto účely jsou studijní programy rozděleny do sedmi skupin oborů s koeficienty náročnosti od 1 do 5,9. Celková dotace je snížena o koeficient vyjadřující propadovost studentů na příslušné škole a promítají se do ní i další kvalitativní hlediska. Podle zvláštních pravidel dostávají vysoké školy prostředky na výzkum a vývoj a dále prostředky na stravování a ubytování studentů a dotace investiční. Od září 2005 se příspěvek na ubytování přiděluje přímo dojíždějícím studentům, nikoli kolejiím.

Příjmy vysokých škol pocházejí z hospodaření s majetkem a z poplatků. Těmi jsou kryty především náklady na přijímací řízení. Platí se též za studium delší než je standardní doba prodloužená o jeden rok, za studium v druhém studijním programu a za studium v cizím jazyce. Vysoké školy mají dále příjmy z programů celoživotního vzdělávání, které nejsou studiem ve smyslu vysokoškolského zákona.

Státní vysoké školy jsou financovány svými zřizovateli, tj. Univerzita obrany Ministerstvem obrany a Policejní akademie Ministerstvem vnitra.

Soukromé vysoké školy viz 1.7.

1.6 Poradní a pomocné orgány

Vrcholným poradním orgánem na národní úrovni je tripartitní Rada hospodářské a sociální dohody (vláda – zaměstnavatelé – odbory). V r. 2003 byla dále zřízena Rada vlády pro rozvoj lidských zdrojů. Má rovněž tripartitní zastoupení a spolupracuje při přípravě strategických dokumentů o vzdělávání a zaměstnanosti.

Ministerstvu školství při rozhodování o rozvoji vzdělávání a jednotlivých úrovních školského systému, při uznávání vzdělávacích institucí, při řešení ekonomických otázek apod. pomáhají různé orgány. Jsou to buď instituce přímo řízené ministerstvem, nebo poradní orgány sestavené ad hoc. V těch jsou zastoupeni jednak odborníci na danou problematiku (představitelé vědních oblastí, pedagogové, psychologové...), jednak odbory, zaměstnavatelské organizace s celostátní působností a kraje, organizace učitelů, rodičovská sdružení atd. Školský zákon předepisuje, v kterých případech je jejich stanovisko nezbytné. Ve stanovených případech je třeba konzultovat i další ministerstva.

Instituce přímo řízené ministerstvem školství mají stanovenou působnost.

Výzkumný ústav pedagogický v Praze se zaměřuje na koncepci a strategii rozvoje všeobecného vzdělávání včetně speciálního a předškolního, zpracovává návrhy vzdělávacích programů, podílí se na tvorbě kritérií a nástrojů hodnocení a ověřuje existující vzdělávací modely.

Národní ústav odborného vzdělávání je koordinační, poradní, expertní a výzkumnou institucí, která se věnuje střednímu a vyššímu odbornému vzdělávání, koordinaci vzdělávání a trhu práce a kariérovému poradenství.

Centrum pro studium vysokého školství zpracovává srovnávací analytické studie k vysokoškolské legislativě, k financování, ke strukturálnímu rozvoji a k hodnocení vysokého školství v České republice. Plní funkci národního střediska pro ekvivalenci dokladů o vzdělávání a podílí se na fungování systému distančního vzdělávání.

Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR pomáhá pedagogicko-psychologickým poradnám.

Ústav pro informace ve vzdělávání shromažďuje, zpracovává a poskytuje informace o školství (statistiky, analýzy, šetření, prognózy). Zastupuje ČR v mezinárodních informačních systémech o oblasti vzdělávání. Jeho součástí je Národní pedagogická knihovna Komenského a Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání (CERMAT). Toto Centrum se od 1.1.2006 stává samostatnou organizací.

Národní institut dětí a mládeže MŠMT se věnuje výzkumu a vzdělávacím, informačním a poradenským službám pro činnost dětí a mládeže ve volném čase. Pomáhá také nadaným dětem a dětem s poruchami učení.

Národní institut pro další vzdělávání vznikl v r. 2004 přeměnou pedagogických center. Má 13 krajských pracovišť. Koordinuje a zajišťuje vzdělávání pedagogických pracovníků a školského managementu a bude plnit významnou funkci při zavádění rámcových vzdělávacích programů do praxe.

Zvláštním druhem poradních orgánů ministerstva jsou akreditační komise – pro vyšší odborné vzdělávání, pro vysokoškolské vzdělávání a pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Jsou jmenovány ministrem.

Na úrovni krajů fungují především rady pro rozvoj lidských zdrojů.

Na úrovni škol je poradním orgánem školská rada, která umožňuje žákům, rodičům, pedagogickým pracovníkům, zřizovateli a dalším zvoleným osobám (často z řad zaměstnavatelů) podílet se na správě školy i na obsahu vzdělávání.

1.7 Soukromé školy

Vznik škol soukromých a církevních umožnila novela předchozího školského zákona z roku 1990. Cílem bylo rozšířit škálu vzdělávacích možností, které odpovídají zájmům žáků a potřebám pracovního trhu, a vytvářet ve školském systému konkurenční prostředí. Soukromé a církevní školy a školská zařízení mohly původně vznikat na kterékoliv úrovni vzdělávání s výjimkou vysokoškolské. Vznik soukromých vysokých škol umožnil teprve zákon o vysokých školách z r. 1998. Zastoupení církevních škol je velmi malé, na úrovni vysokých škol neexistují.

Zakladatelem soukromé školy či školského zařízení může být fyzická či právnická osoba, právní forma není předepsána. Soukromé školy mají rozhodovací pravomoci v rámci zákona.

Zastoupení soukromých a církevních škol a jejich žáků ve šk. roce 2004/05 představovalo v mateřských školách 1,5 % škol a 1,2 % žáků, v základních školách 1,4 % škol a 0,8 % žáků, mezi středními školami je to 22,5 % škol a 15 % žáků, mezi vyššími odbornými školami 33 % škol a 34 % studentů.

Soukromé a církevní školy mohou vyžadovat školné, církevní školy je zpravidla nevyžadují.

Církevní školy a školská zařízení dostávají státní dotace na provoz podle normativů ve stejné výši jako školy veřejné, a to přímo z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Soukromé školy dostávají státní dotace na běžné výdaje z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy prostřednictvím krajských úřadů. Výdaje na investice jsou kryty ze školního a z jiných soukromých zdrojů. Nicméně v celkovém objemu zdrojů převažují prostředky ze státního rozpočtu.

Dotace může být soukromé škole poskytnuta buď jako základní, jež je určitým procentem finančního normativu výdajů analogické instituce veřejné a je poskytována každé instituci zařazené do sítě, která o dotaci požádá, popř. jako dotace zvýšená. Základní i zvýšené procento dotace je stanoveno zákonem. Základní dotace se pohybují od 80 % pro speciální školy přes 60 % pro mateřské školy, základní školy, střední školy a vyšší odborné školy až k 50 % pro ostatní školy a zařízení. Na základě smlouvy uzavřené mezi školou a zřizovatelem může být dotace zvýšena až na 90 % příslušného normativu u středních škol a vyšších odborných škol, u základních a speciálních škol až na 100 %. Podmínkou pro poskytnutí zvýšené dotace je průměrné nebo lepší hodnocení školy Českou školní inspekcí, kladné stanovisko obce v případě školy obvykle zřizované obcí, právní forma obecně prospěšné společnosti, nebo (v případě jiné právní formy) závazek, že celý zisk školy bude vynaložen na vzdělávací výdaje. Dotace se poskytuje na skutečný počet žáků v oborech a formách vzdělávání uvedených ve školském rejstříku (viz 1.3).

Hodnocení soukromých a církevních škol provádí školní inspekce analogicky jako hodnocení škol veřejných.

Soukromé vysoké školy vznikaly po r. 1998 jako malé instituce, a to ve vysokém tempu, takže dnes svým počtem převyšují počet vysokých škol veřejných (60 % institucí a 6,1 % studentů v r. 2004/05). O státní dotaci mohou žádat jen v případě, že působí jako obecně prospěšné společnosti, nebo v případě, že před udělením souhlasu působit jako soukromá vysoká škola působily jako soukromá vyšší odborná škola a byla jim poskytována dotace. Dotaci mohou získat jen na uskutečňování studijních programů ve veřejném zájmu.

2. PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Mateřské školy mají dlouhou a specificky národní tradici ovlivněnou mimo jiné myšlenkami J. A. Komenského ze 17. století. Počátky předškolní výchovy spadají do r. 1832, ve školském zákoně z r. 1869 byly již instituce předškolní péče uvedeny a záhy se rozlišovaly opatrovny a instituce výchovné. Předškolní výchova byla zařazena do školského systému v roce 1948. V poválečném období prošla významným kvalitativním vývojem. Současně se ale stala nástrojem posilování principů kolektivní výchovy a oslabování vlivu rodiny na výchovu dětí. Byla silně podporována státem, který měl zájem na zaměstnanosti žen.

Po roce 1989 se otevřela diskuse o změně poslání mateřských škol, o jejich novém postavení ve školském systému a o jejich výchovné funkci. Posílil se osobnostně orientovaný model předškolní výchovy. Mateřské školy přispívají ke zvyšování sociálního a kulturního rozvoje dětí a vytvářejí základní předpoklady pro jejich další vzdělávání.

Podle nového školského zákona (č. 561/2004 Sb.) jsou mateřské školy druhem školy, zatímco dosud náležely ke vzdělávacím zařízením. Docházka do nich není povinná, navštěvuje je však 88,2 % dětí příslušné věkové skupiny 3 až 6 let (údaj za rok 2004/05). Ve zvláštních případech, kde rodiče nemají jinou možnost, lze přijímat i mladší děti, pro něž jinak obce zřizují denní jesle. Mateřské školy rovněž navštěvuje okolo 20 % dětí starších, kterým byla školní docházka většinou na žádost rodičů odložena. Vzhledem k tomu, že v předškolním roce se docházka zvyšuje (obce jsou povinny místo pro dítě zajistit), roste počet nevyřízených žádostí o umístění dítěte v mateřské škole, který po několik let představoval méně než 1 % dětí umístěných.

Obce mohou od rodičů vybírat příspěvek na částečnou úhradu až do výše 50 % neinvestičních nákladů vynaložených na jedno dítě (s výjimkou výdajů vzdělávacích). Nicméně některé obce tyto poplatky nepožadují. Poslední předškolní rok je bezplatný. Rodiče dále přispívají na stravování, které je subvencováno.

2.1 Organizace

Mateřské školy zřizují obce nebo svazky obcí, které také zajišťují jejich financování (s výjimkou nákladů na mzdy a na pomůcky). Zastoupení mateřských škol soukromých a církevních viz 1.7.

Mateřské školy jsou zřizovány jako instituce s péčí celodenní (ta převažuje) či polodenní; mohou být zřizovány i jako instituce internátní nebo jako zařízení s nepravidelným provozem.

Mateřské školy jsou ve většině případů samostatné objekty, u nichž se předpokládá celodenní provoz zahrnující výuku, hry, vycházky a odpočinek (spánek) dětí.

Od 1. 1. 2003 měly mít všechny školy právní subjektivitu. Tato změna byla později odložena, ale od 1. 1. 2005 byla uložena novým školským zákonem. To vedlo v řadě případů ke slučování mateřských škol pod jedno ředitelství, popř. k častějšímu slučování mateřských a základních škol.

Průměrná velikost mateřské školy je 58,7 žáka (2004/05). Třídy jsou koedukované. Minimální počet dětí ve třídě je 18 (15, je-li škola jednotřídní), maximální 24.

Třídy v mateřské škole lze sestavovat podle věkových úrovní nebo podle úrovní přizpůsobivosti či pokročilosti nebo do skupin věkově a pokročilostí smíšených. Uplatňuje se i integrace dětí se zdravotním postižením. Týká se to 2,4 % dětí, především dětí s vadou řeči. V těchto případech je stanovený počet dětí v oddělení snížen (na 12–19). Zvyšuje se počet dětí, které navštěvují mateřské školy pouze v dopoledních hodinách.

Mateřské školy jsou obvykle otevřeny 10 až 11 hodin denně a rodiče mohou jejich služby využívat podle vlastních potřeb. Provoz mateřských škol lze přerušit v měsících červenci a/nebo srpnu, a to nejméně po dobu dvou týdnů. Dětem lze zabezpečit pobyt v jiné mateřské škole.

2.2 Obsah vzdělávání

V roce 2001 vydalo ministerstvo školství Rámcový program pro předškolní vzdělávání. Na základě tohoto programu zpracovává mateřská škola vlastní školní vzdělávací program.

Rodiče mohou významně ovlivňovat zaměření programů a zúčastňovat se jejich zavádění.

Hlavními cíli předškolního vzdělávání jsou: rozvíjení dítěte a jeho schopnosti učení, osvojení si základů hodnot, na nichž je založena naše společnost a získání osobní samostatnosti a schopnosti rozhodovat se jako samostatná osobnost působící na své okolí. Jednotlivé oblasti vzdělávání jsou rozlišeny na základě vztahů, které si dítě postupně vytváří k sobě samému, k druhým lidem i k okolnímu světu. Hlavními složkami programu jsou dále spontánní hry a pohybové činnosti dětí, z nichž část se odehrává ve venkovních prostorách mateřské školy, popřípadě na vycházkách či exkurzích. Rozvoj osobnosti a socializace rovněž podporují činnosti spojené s literární, uměleckou a mravní výchovou. Všechny činnosti zdůrazňují citové zapojení a podporují ducha účasti. Důležitou součástí režimu je spánek. Mateřské školy přecházejí k vnitřní diferenciaci a k individualizaci svých programů. Rozšiřují rovněž nabídku programů: cizí jazyky, plavání, umělecké aktivity, řečovou terapii a programy pro nadané děti. Na základě dohody mezi MŠMT a firmou IBM se některé mateřské školy zúčastňují od roku 2002 programu pro zavádění počítačů do škol (KidSmart Early Learning Programme).

2.3 Hodnocení

Žáci v mateřské škole nejsou hodnoceni. Je však odborně posuzován jejich vývoj a pokud se v něm vyskytují nepravidelnosti a problémy, přistupuje mateřská škola po dohodě s rodiči k pedagogickým, psychologickým či lékařským konzultacím a k tvorbě individuálně zaměřených kompenzačních a rozvíjejících programů.

Pro přechod do základní školy viz úvod ke kapitole 3.

2.4 Učitelé

Učitelé mateřských škol mohou získat plnou kvalifikaci studiem ve čtyřletých pedagogických oborech středních škol zakončených maturitní zkouškou. Existuje také možnost získat kvalifikaci studiem na pedagogických fakultách či na vyšších odborných školách.

Péči o skupinu dětí jsou pověřeni jeden či dva učitelé v závislosti na počtu dětí ve skupině a na délce výuky.

Rozsah přímé pedagogické činnosti učitelů mateřských škol činí 31 hodin týdně. Obvykle pracují na plný úvazek. Ředitelé, popř. jejich zástupci, mají rozsah snížený v závislosti na velikosti školy. Aniž to bylo předepsáno, jsou zaměstnanci mateřských škol téměř výhradně ženy.

Další vzdělávání učitelů viz kapitola 4A.5.

2.5 Statistické údaje 2004/05

Mateřské školy: školy, žáci, učitelé a relativní údaje

Žáci	280 487
Učitelé s	21 840
Školy	4 776
Počet žáků na učitele	12.2
Počet žáků na třídu	23.1

Zdroj: ÚIV.

3. POVINNÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Před rokem 1990/1991 byla povinná školní docházka desetiletá – 8 let jednotné základní školy a nejméně 2 roky na některém druhu střední školy (ty byly dvou- až čtyřleté).

Rozhodnutím z roku 1990 byla základní škola prodloužena na 9 let a současně povinná školní docházka zkrácena na 9 let, Žáci ji mohli plnit na základní škole, ve víceletém gymnáziu nebo (do r. 1995) v 1. ročníku některé ze středních škol. Došlo tedy ke změně v koncepci původně jednotného základního vzdělávání a k významné institucionální diferenciaci: vedle tradičních čtyřletých gymnázií, kam žáci přecházejí po ukončení základní školy, bylo možno zakládat i gymnázia s více než čtyřmi ročníky s cílem poskytnout žákům s vyššími intelektuálními schopnostmi náročnější vzdělávání již v průběhu povinné školní docházky. V roce 1995 byly typy víceletých gymnázií omezeny na osmiletá (do nichž žáci přecházejí po ukončení 5. ročníku) a šestiletá (po ukončení 7. ročníku základní školy).

Od roku 1996/1997 je délka základní školy shodná s délkou povinné školní docházky a činí 9 let. Děti ve věku povinné školní docházky (6–15 let) navštěvují převážně základní školu. Žáci, jejichž rodiče o to požádají a kteří vyhoví podmínkám přijímacího řízení, mohou počínaje 6. nebo 8. ročníkem plnit povinnou školní docházku na víceletém gymnáziu (viz 3.2. a 4A.), popř. na osmileté konzervatoři (viz 4D.). Úspěšným ukončením povinné školní docházky (vzdělávacího programu základní vzdělávání) získává žák od r. 2005 stupeň základní vzdělání. Vysvědčení jsou od tohoto roku opatřena doložkou o získání stupně základního vzdělání.

Domácí vyučování bylo v září 1998 schváleno jako experiment. V jeho rámci se začalo asi 60 žáků 1. stupně základní školy účastnit domácí výuky. Od r. 2005 je novým školským zákonem kodifikováno jako individuální vzdělávání, povoluje ho ředitel spádové školy, a to pouze na prvním stupni základní školy. V roce 2004/05 se v rodinách vzdělávalo 339 žáků.

Do školy jsou přijímáni žáci, kteří dovršili šest let věku k 1. září příslušného školního roku. Dítě, které dovrší šestý rok věku v době od počátku školního roku do konce kalendářního roku, může být přijato do školy, je-li tělesně a duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce.

Není-li dítě v tomto věku pro školu zralé, což se zjišťuje při zápisu, navštěvuje buď dále mateřskou školu, nebo přípravnou třídu. Ty zřizovaly od r. 1997 základní, mateřské nebo speciální školy, od roku 2005 pouze základní školy. Přípravné třídy mají malé počty žáků, pracují s nimi individuálně, pedagogové někdy využívají i asistentů. Z přípravných tříd vstupuje do základních škol asi 2 % žáků.

Základní škola má dva stupně: první stupeň tvoří 1.–5. ročník (odpovídá ISCED 1) a druhý stupeň 6.–9. ročník (odpovídá ISCED 2). Na prvním stupni vyučuje obvykle jeden učitel, zatímco předměty na druhém stupni vyučují učitelé specializovaní na dva předměty nebo výjimečně na jeden předmět. Třídy jsou koedukované.

Od roku 1990 jsou základní školy zřizovány obcemi. Základní škola může být spojena s mateřskou školou.

Občané mají právo na bezplatné vzdělání na základních školách.

Žákům se bezplatně poskytují učebnice a učební texty, které jsou schváleny ministerstvem. Žáci prvních a přípravných tříd je nevracejí a kromě nich dostávají ve stanoveném rozsahu i základní školní potřeby.

Rodiče přispívají finančně:

- v rámci výuky na osobní školní potřeby žáka, na učebnice bez schvalovací doložky ministerstva školství, na kurzy konané mimo areál školy (plavání, bruslení, lyžování), na školu v přírodě.
- mimo rámec výuky na stravování, které je rozsáhle subvencované, na částečnou úhradu školní družiny a na kurzy zájmových aktivit.

3.1 Organizace školy

V malých obcích existují v zájmu dostupnosti základní školy pouze s prvním (výjimečně pouze s druhým) stupněm (ve šk. roce 2004/2005 představují 37,6 % všech základních škol se 6,3 % všech žáků), někdy školy málotřídní, tj. školy, ve kterých je výuka organizována společně pro několik ročníků prvního stupně (31,4 % všech základních škol se 4,0 % všech žáků).

Školní budovy se využívají pouze pro jednu směnu žáků. O přístupu do budovy školy (např. po výuce) rozhoduje ředitel školy. Žáci navštěvují školu od pondělí do pátku. O víkendu výuka neprobíhá. Kromě dopoledního vyučování mívají žáci jednou nebo dvakrát týdně také vyučování odpolední.

Školní rok začíná 1. září a končí 31. srpna následujícího roku. Hlavní prázdniny jsou v červenci a v srpnu. Jarní prázdniny trvají jeden týden, krátké prázdniny jsou na podzim, dále jsou prázdniny o Vánocích, o Velikonocích a na konci prvního pololetí. Délka prázdnin je stanovena vyhláškou, termíny vedlejších prázdnin upřesňuje každoročně ministerstvo školství.

Optimální týdenní hodinová dotace je stanovena takto:

První stupeň ZŠ	Druhý stupeň ZŠ
1. ročník – 20 h	6. ročník – 28 h
2. ročník – 22 h	7. ročník – 29 h
3. ročník – 23 h	8. ročník – 31 h
4. ročník – 24 h	9. ročník – 31 h
5. ročník – 25 h	

Hodinové dotace pro jednotlivé ročníky se od ní mohou lišit o (+,-) 1 hodinu. Počet hodin na druhém stupni byl třikrát zvýšen (v r. 2003, 2004 a 2005), aby se postupně vyrovnal rozdíl mezi gymnáziem a základní školou.

Vyučovací hodina trvá 45 minut.

Třídy se naplňují maximálně do počtu 30 žáků, pokud jsou v nich integrováni žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, počet žáků se snižuje; minimální průměrný počet žáků na třídu je 17. V případě samostatných škol pro první stupeň je minimální průměrný počet žáků na třídu 10 pro jednotřídku, 12 pro dvoutřídku, 14 pro trojtřídku a 15 pro školu čtyř a vícetřídní. Školy pro národnostní menšiny musí mít minimální průměrný počet žáků ve třídě 12, samostatné třídy minimálně 10 žáků. Celostátní průměr počtu žáků na třídu byl 21,4, na školu 242 (2004/05).

Žáci jsou zařazováni do tříd podle věkového hlediska. Na prvním stupni mohou být třídy věkově smíšené.

3.2 Obsah vzdělávání

Vzdělávací cíle základní školy byly dosud stanoveny ve Standardu základního vzdělávání, který byl publikován v r. 1995 a doplněn v roce 1997. Standard vzdělávání vyjadřuje představu o společensky žádoucí podobě povinného základního vzdělávání. Stanoví vzdělávací cíle ve vymezených vzdělávacích oblastech. V nich pak stanovuje kmenové učivo. Kmenové učivo pro 1. stupeň je uvedeno zvlášť z důvodů relativní samostatnosti 1. stupně. Standard základního vzdělávání je závaznou normou pro tvorbu vzdělávacích programů a kritériem pro hodnocení výsledků vzdělávací činnosti.

Vzdělávací cíle jsou formulovány

- v rovině poznávací – žáci si mají osvojit poznatky, které jsou základem všeobecné kulturnosti, předpokladem komunikace a orientace v podnětech ze života mimo školu,
- v rovině dovedností a kompetencí – tj. co do schopnosti nabyté poznatky používat v praktických situacích,

- a v rovině hodnotové a postojoyé – základem jsou všelidské mravní hodnoty, které jsou součástí evropské tradice, hodnoty, na nichž spočívá demokratická společnost a právní řád, a hodnoty, jež umožňují utvářet odpovědný vztah žáka k sobě samému.

Učební dokumenty vymezují vyučovací předměty a jejich rozvržení – tedy učební plán, a stanoví obsah výuky v těchto předmětech – tedy učební osnovy.

Volba vyučovacích metod a didaktických pomůcek závisí na učiteli.

Pro základní školu byly postupně schváleny tři vzdělávací programy:

- Obecná škola (1993) a Občanská škola (1994), od roku 1997 jsou spojeny pod společným názvem Obecná škola,
- Základní škola (1996),
- Národní škola (1997).

Všechny vzdělávací programy jsou určeny pro základní školu jako celek a mají srovnatelné výstupy na konci prvního stupně základní školy, což umožňuje pokračovat na druhém stupni jiným programem. Doporučuje se však pokračovat v témž programu po celé základní vzdělávání, protože každý ze vzdělávacích programů má poněkud odlišný pedagogický charakter. Školy vyučují nejčastěji podle vzdělávacího programu Základní škola.

Učební plán vzdělávacího programu Základní škola (1. – 9. ročník) (Od 1. 9. 2005)

Předmět	Ročník									Minimum 6.–9. ročník
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	
Český jazyk	9	10	10	7	7					16
Cizí jazyk				3	3	X)	X)	X)	X)	12
Matematika	4	5	5	5	5					16
Prvouka	2	2	3							
Přírodověda				3	4					
Vlastivěda										
Chemie										4
Fyzika										6
Přírodopis										6
Zeměpis										6
Dějepis										6
Občanská výchova						X)	X)	X)	X)	4
Rodinná výchova										4
Hudební výchova	1	1	1							4
Výtvarná výchova	1	1	1	4	4					6
Praktické činnosti	1	1	1							4
Tělesná výchova	2	2	2	2	2					8
Volitelné předměty										6
Disponibilní dotace*						1	1	1	1	4
Týdenní dotace povinných předmětů	20	22	23	24	25	28	29	31	31	119
Nepovinné předměty										

X) V 6.–9. ročníku o časové dotaci jednotlivých vyučovacích předmětů rozhodne ředitel školy tak, aby se vyučovalo všem předmětům učebního plánu daného ročníku, byl naplněn uvedený minimální počet hodin pro předmět a dodržena týdenní časová dotace. U volitelných předmětů v 7.–9. ročníku ředitel školy rozhoduje i o jejich zařazení do ročníku.

* Disponibilní dotaci lze využít

a) v 6., 8. a 9. ročníku na zvýšení hodinové dotace některého povinného předmětu, na zvýšení hodinové dotace některého předmětu s jeho současnou integrací s jiným předmětem, na zvýšení hodinové dotace některého volitelného předmětu nebo na zařazení volitelného předmětu pro žáka,

b) v 7. ročníku pouze na zvýšení hodinové dotace některého volitelného předmětu nebo na zařazení volitelného předmětu.

V 1.–3. ročníku lze vyučovat předmětům v blocích, v menších časových celcích než je vyučovací hodina, a jednotlivé řízené činnosti lze kombinovat a propojovat při zachování celkové týdenní časové dotace pro jednotlivé vyučovací předměty. Nový školský zákon rozšiřuje tuto možnost na všechny ročníky.

Předmět český jazyk má v 1. ročníku komplexní charakter; dále se člení na složky (jazykové vyučování, čtení a literární výchova, slohový výcvik, na 1. stupni i psaní). O jejich dotaci rozhoduje vyučující.

Ve 4.–9. ročníku škola organizuje výuku jednoho cizího jazyka, zpravidla anglického nebo německého, podle zájmu žáků a podmínek školy.

Volitelné předměty je možno zavádět od 7. ročníku, v 8. a 9. ročníku je jejich zavedení závazné. Volitelným předmětům se podle jejich charakteru vyučuje po dobu nejméně jednoho pololetí. Doporučené volitelné předměty jsou druhý cizí jazyk (jeho výuka musí být zahájena již v 7. ročníku), konverzace v cizím jazyce, informatika, technické činnosti, technické kreslení, základy ekonomiky a účetnictví, seminář ze společenskovedních předmětů, seminář a praktika z přírodovědných předmětů, základy administrativy a domácnost. Tento seznam volitelných předmětů může ředitel školy podle pedagogických záměrů školy a potřeb žáka doplnit o další předměty s podmínkou, že jejich vzdělávací obsah bude splňovat Standard základního vzdělávání.

Od 1. ročníku mohou být zavedeny nepovinné předměty, které se zařazují nad rámec týdenní časové dotace povinných předmětů. Ředitel školy může koncipovat nepovinné předměty po dohodě s vyučujícími i podle podmínek školy a podle zájmu žáků.

Vedle toho může ředitel základní školy diferencovat výuku a zřizovat (od 3. ročníku) třídy s rozšířeným vyučováním některých předmětů nebo skupin předmětů – hudební výchovy, výtvarné výchovy, matematiky a přírodovědných předmětů, tělesné výchovy, jazyků, informatiky a výpočetní techniky, nebo naopak třídy speciální (viz kap. 3.4.).

Učební plán víceletých gymnázií se od učebního plánu druhého stupně základních škol částečně liší jak zastoupením vyučovacích předmětů, tak hodinovou dotací.

Vyučovací metody a postupy si volí učitel samostatně. Učebnice posuzuje MŠMT, a pokud jsou v souladu s cíli vzdělávání, uděluje jim schvalovací doložku. Lze však používat též jiné učebnice z nabídky trhu, pokud nejsou v rozporu s cíli vzdělávání. Za volbu učebnic je odpovědný ředitel školy.

Podle uvedených dosavadních vzdělávacích programů se může vyučovat nejpozději do konce školního roku 2011 (v 5. ročníku), popř. 2010 (v 9. ročníku).

Od r. 2005 jsou cíle základního vzdělávání stanoveny školským zákonem takto: žáci si mají osvojit potřebné strategie učení a na jejich základě motivaci k celoživotnímu učení. Mají se učit tvořivě myslet, řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí. Mají být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, mají poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.

Současně nový školský zákon stanovil dvoustupňovou strukturu vzdělávacích programů. Rámcové vzdělávací programy vymezují cíle, formu, délku a povinný obsah vzdělávání a některé obecnější podmínky pro jeho realizaci včetně podmínek pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. V souladu s nimi a s podmínkami školy vydává ředitel školy školní vzdělávací program.

V srpnu 2004 byl schválen Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV). Školy si v jeho rámci budou vytvářet vlastní školní vzdělávací programy a vyučovat podle nich od 1. 9. 2007 počínaje 1. a 6. ročníkem. Školy, které jsou připraveny, mohou v uvedených ročnících začít pracovat podle RVP ZV již od 1. 9. 2005.

RVP ZV vymezuje devět základních vzdělávacích oblastí, tvořených jedním nebo více vzdělávacími obory, průřezová témata a doplňující vzdělávací obory. Pro jejich realizaci je k dispozici 118 h na prvním a 122 h na druhém stupni. Mateřský jazyk, matematika a tělesná výchova se vyučují ve všech ročnících. Výuka cizího jazyka začíná již od 3. ročníku (může však začít i od 1. ročníku), druhý cizí jazyk je nabízen nejpozději v 8. ročníku jako volitelný. Školní vzdělávací program určuje rozložení učiva do jednotlivých ročníků, jeho rozčlenění do vyučovacích předmětů a osnovy. Přitom z jednoho vzdělávacího oboru lze vytvořit jeden nebo více vyučovacích předmětů nebo lze integrovat vzdělávací obsahy více oborů do tzv. integrovaného vyučovacího předmětu.

3.3 Hodnocení/certifikace

Všichni žáci jsou hodnoceni průběžně v jednotlivých předmětech a v závěru každého pololetí, kdy se vedle výsledků vzdělávání z jednotlivých předmětů hodnotí i chování a celkový prospěch žáka.

Pravidla hodnocení žáků stanovuje v souladu s vyhláškou školní vzdělávací program. Hodnocení musí být jednoznačné, srozumitelné, srovnatelné s předem stanovenými pravidly, věcné a všestranné. Uplatňuje se princip individuálního přístupu k žákovi. Používají se klasifikační stupně 1 – 5, slovní hodnocení, bodové (procentní) hodnocení, pořadí žáka v rámci třídy aj. Klasifikační stupně používají prakticky všechny školy, pouze na ně se omezují méně než čtvrtina; nejčastěji se uvedené možnosti kombinují.

Průběžné hodnocení během roku se promítne do vysvědčení, které žáci dostávají na závěr prvního a druhého pololetí. Po roce 1990 se na mnoha školách po dohodě s rodiči rozšířilo slovní hodnocení, zvláště v nižších ročnících, a jeho užívání bylo později (září 1993) oficiálně potvrzeno ministerskou vyhláškou. Nový školský zákon umožňuje užívat na vysvědčení hodnocení jak klasifikačním stupněm, tak slovně, popř. kombinací obou způsobů, a to na základní i střední škole. V případě použití klasifikace je žák klasifikován stupni: 1 (výborný), 2 (chvalitebný), 3 (dobrý), 4 (dostatečný), 5 (nedostatečný). Na závěr základní školy se neskládá žádná zkouška, škola však žákovi vydá výstupní hodnocení o tom, jak žák dosáhl cílů vzdělávání stanovených zákonem. To vydává i v 5., resp. 7. ročníku v případě, že žák přechází na víceleté gymnázium nebo na konzervatoř a pokračuje zde v plnění povinné školní docházky.

3.4 Postup/poradenství/podmínky přestupu

Žáci na základní škole přecházejí do vyšších ročníků pouze na základě svých výsledků. Pokud žák v celkovém hodnocení na vysvědčení na konci školního roku neprospěl, nepostupuje do dalšího ročníku. Do dalšího ročníku však postoupí i žák, který již v rámci jednoho stupně ročník opakoval. Naopak mimořádně nadaného žáka lze na žádost rodičů a po doporučení školského poradenského zařízení přeřadit do vyššího ročníku bez absolvování ročníku předchozího poté, co vykoná z příslušného učiva zkoušky.

Charakteristickým rysem povinné školní docházky v ČR je nízká míra školní neúspěšnosti. Ročník opakuje po řadu let v průměru kolem 1 % žáků (na prvním stupni méně než na druhém). Rostoucí počet žáků (v posledních čtyřech letech 5–6 %) ukončuje povinnou školní docházku v nižším než posledním ročníku základní školy, řada z nich však ve vzdělávání pokračuje na učilištích, kde získají profesní kvalifikaci. Na úrovni ISCED 2 ukončuje své vzdělávání pouze asi 4 % populace (2000–2004).

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami mohou být integrováni v běžných třídách nebo pro ně ředitel školy může (se souhlasem krajského úřadu) zřízovat speciální třídy. Vyžaduje-li to povaha zdravotního postižení, mohou se žáci vzdělávat v základních školách speciálních zřízovaných krajem.

Poradenské služby na školách poskytují výchovní poradci a školní metodici prevence z řad učitelů, popř. školní psychologové nebo speciální pedagogové, které mohou školy zaměstnávat. Zajišťují především prevenci školní neúspěšnosti, prevenci sociálně patologických jevů, podporu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a

mimořádným nadáním a kariérové poradenství. Škola může spolupracovat s pedagogicko-psychologickou poradnou nebo (v případě integrovaných zdravotně postižených dětí) se speciálně pedagogickým centrem.

3.5 Učitelé

Příprava učitelů je svěřena vysokým školám. Součástí vysokoškolského vzdělávání je vždy praxe různé délky na školách; vzdělávání je ukončeno obhajobou diplomové práce a závěrečnými státními zkouškami, na jejichž základě učitelé získají diplom a akademický titul. Studium je častěji jednostupňové. Dvoustupňové učitelské studium se zavádí od r. 2002.

Učitelé pro první stupeň základní školy získávají magisterskou kvalifikaci po ukončení čtyř- až pětiletého studia na pedagogických fakultách. Obsah tohoto studia se skládá ze všeobecně vzdělávacích předmětů, z českého jazyka, z matematiky a z pedagogických a psychologických předmětů. Některé fakulty umožňují specializaci např. na hudbu, výtvarné umění, tělesnou výchovu nebo cizí jazyk.

Příprava učitelů pro druhý stupeň základní školy je obdobná jako příprava učitelů všeobecně vzdělávacích předmětů na středních školách – viz kap. 4A.5.

Na prvním stupni základní školy vyučuje třídu zpravidla jeden učitel s aprobační pro výuku všech předmětů. Na druhém stupni základní školy jsou učitelé předmětově specializováni, zpravidla mají aprobační na dva předměty.

Pracovní podmínky učitelů se řídí zákoníkem práce. Učitelé jsou přijímáni na základě otevřeného náboru. Pokud splňují požadavky odborné a pedagogické způsobilosti, uzavírá s nimi ředitel školy pracovní poměr na dobu neurčitou.

Týdenní pracovní doba zaměstnanců ve školství je stejná jako ostatních zaměstnanců v České republice, tj. 40 hodin. Člení se na přímou vyučovací povinnost a na hodiny nutné pro činnosti spojené se vzdělávacím procesem, tj. přípravy na hodinu, hodnocení žáků, konzultace a poradenství, dohled, informování rodičů o pokroku jejich dětí, účast na schůzích, řízení knihoven, sbírek atd. O rozdělení pracovních hodin rozhoduje ředitel školy.

Vyučovací povinnost učitelů prvního i druhého stupně základních škol činí 22 vyučovacích hodin za týden.

Vyučovací povinnost se snižuje o jednu až pět hodin, pokud učitel vykonává funkci výchovného poradce. Rozsah vyučovacích povinností ředitele školy nebo jeho zástupce se snižuje v závislosti na velikosti školy.

Další vzdělávání učitelů viz kap. 4A.5.

3.6 Statistické údaje 2004/05

Povinné vzdělávání: školy, žáci, učitelé, relativní údaje

	Oba stupně včetně tříd gymnázia na nižší sekundární úrovni	První stupeň	Druhý stupeň (celkem)	Druhý stupeň (základní škola)	Druhý stupeň (třídy gymnázia na nižší sekundární úrovni)
Žáci ¹	960 564 ¹	482 377	478 187 ¹	435 361	42 876
Učitelé ²	57 817 ³	25 600	-	32 217	-
Školy	3 785 ⁴ 4 099 ⁵	3 780	2 676	2 362	314
Počet žáků na učitele	15.9 ⁶	17.3	18,8	12.3	13.5
Počet žáků na školu	234	128	179	184	136
Počet žáků na třídu ⁶	21.4	20.3	-	22.8	

Zdroj: ÚIV.

¹ Včetně žáků ve věku 2. stupně studujících na konzervatoři, bez žáků speciálních škol.

² Přepočteno na plné úvazky.

³ Pouze učitelé základních škol, bez speciálních škol.

⁴ Bez gymnázií, konzervatoří a speciálních škol.

⁵ Včetně gymnázií, konzervatoří, bez speciálních škol.

⁶ Pouze pro základní školy, bez speciálních škol.

4. VŠEOBECNÉ A ODBORNÉ POSTOBLIGATORNÍ SEKUNDÁRNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Střední školství je bohatě diferencovaný systém, který zajišťuje vzdělávání a praktickou odbornou přípravu pro téměř celou populaci mladých lidí po ukončení jejich povinné školní docházky a před nástupem do zaměstnání nebo před vstupem na vysokou školu.

Střední školy navštěvují žáci ve věkovém rozmezí většinou od 15 do 19 let. Počáteční věková hranice je dána ukončením povinné školní docházky. Část středních škol (víceletá gymnázia) a konzervatoře však zasahují svými vzdělávacími programy do povinného vzdělávání a navštěvují je i žáci mladší.

Účast věkové skupiny 15–18 let na vzdělávání není povinná; přesto činila ve školním roce 2002/03 90,5 %.

Probíhající vývoj v oblasti středního vzdělávání se odrazil v novém školském zákonu. Nově byl definován jeho cíl a stanoveny stupně vzdělávání, které jsou odvozovány od délky a charakteru vzdělávacích programů, nikoli od typů škol. Dosavadní střední odborné vzdělání je nově členěno do tří stupňů podle délky programu. Většina populace se účastní středního vzdělávání, které je ukončeno závěrečnou zkouškou s výučním listem nebo maturitní zkouškou.

Vzhledem k tomu, že všeobecný a obecně odborný základ je v odborném čtyřletém vzdělávání posilován, nerozlišuje se nadále všeobecné (tzv. úplné střední) a úplné střední odborné vzdělání, ale oba typy jsou označovány shodně jako střední vzdělání s maturitní zkouškou. Dosavadní členění středních škol na gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště (které je zachyceno i v připojených statistikách), bylo kvůli kontinuitě zachováno.

Cílem středního vzdělávání je rozvíjet vědomosti, dovednosti a hodnoty získané v základním vzdělávání, a to buď širším všeobecným vzděláváním, nebo odborným vzděláváním spojeným se všeobecným. Střední vzdělávání vytváří předpoklady pro plnohodnotný život osobní, občanský i profesní, pro navazující vzdělávání, samostatné získávání informací a pro celoživotní učení.

V závislosti na druhu a délce absolvovaného vzdělávacího programu lze v různých druzích a typech středních škol dosáhnout

- a) střední vzdělání (1–2 roky) (ISCED 2C),
- b) střední vzdělání s výučním listem (2–3 roky) (ISCED 3C), popř. zkráceným studiem pro ty, kdo mají střední vzdělání s maturitní zkouškou (1–1,5 roku) (ISCED 4C),
- c) střední vzdělání s maturitní zkouškou. Programy jsou různé délky. K maturitní zkoušce lze dospět po čtyřech letech studia po ukončení základního vzdělání (ISCED 3A), nebo pro ty, kdo získali střední vzdělání s výučním listem, po dvou letech nástavbového studia (ISCED 4A), popř. zkráceným studiem pro ty, kteří získali střední vzdělání s maturitní zkouškou v jiném oboru vzdělávání (1–2 roky) (ISCED 4A).

Uváděná délka vzdělávání odpovídá dennímu studiu. Stejného vzdělání lze však dosáhnout i jinou formou vzdělávání (večerní, dálkovou, distanční či kombinovanou); doba studia může být o rok delší. Získané vzdělání je rovnocenné.

Obory vzdělání, v nichž lze uvedených stupňů vzdělání dosáhnout, stanoví vláda nařízením.

Jedno- až dvouleté obory poskytující střední vzdělání spadají zčásti do oblasti speciálního vzdělávání, popř. jsou určeny žákům, kteří nedokončili úspěšně základní školu. Přípravují na méně náročná povolání.

Obory poskytující střední vzdělání s výučním listem tradičně organizují střední odborná učiliště.

Obory poskytující střední vzdělání s maturitní zkouškou organizují převážně střední odborné školy, gymnázia, popř. lycea (technická, ekonomická, pedagogická aj.), která poskytují odborné vzdělání na širším všeobecném základě.

Nástavbové studium organizují střední odborné školy, popř. střední odborná učiliště, pokud vyučují příslušný obor vzdělání na úrovni středního vzdělání s maturitní zkouškou.

Nově bylo školským zákonem zavedeno zkrácené studium pro získání středního vzdělání s výučním listem (pro ty, kteří mají maturitu) a zkrácené studium pro získání středního vzdělání s maturitní zkouškou (pro absolventy oborů vzdělání s výučním listem).

Vývoj struktury středního vzdělávání představuje jednu z nejvýznamnějších změn, k níž v české školské soustavě po roce 1989 došlo. Poměr žáků přijímaných do oborů maturitních (otvírajících cestu k vysokoškolskému vzdělávání) a nematuritních, který činil před rokem 1989 zhruba 40:60, se již v roce 1997 obrátil; v roce 2004/05 činí asi 64:36 ve prospěch maturitních oborů. Zastoupení odborného vzdělání zůstává na střední úrovni i nadále mimořádně vysoké: získává ho asi 80 % stredoškolské populace.

Významnou změnu na této úrovni představuje rovněž vznik soukromých a církevních škol. Viz též 1.7.

Zájem o jiné formy studia (dříve nazývané studium při zaměstnání) po roce 1989 velmi poklesl, protože se zvýšila dostupnost denního studia. V r. 2003/04 studovalo v jiných formách studia 6,18 % všech žáků. Výjimku představuje nástavbové studium, kde zájem naopak stoupl, a v jiné než denní formě studuje polovina studentů.

Výuka ve všech středních školách probíhá v koedukovaných třídách s výjimkou tělesné výchovy. Některé obory však absolvují výhradně dívky (např. obory pro učitele mateřské školy), jiné výhradně chlapci (např. hutník), a to přesto, že přijetí ke studiu je umožněno jak chlapcům, tak dívkám.

Odpovědnost za tvorbu základních pedagogických dokumentů pro veřejné školy nese ministerstvo školství. To pověřuje touto činností příslušné orgány, koordinuje jejich práci a schvaluje závěrečné dokumenty. Většinu z nich připravují výzkumné pedagogické instituce, projednávají je se zástupci komisí, tvořených odborníky z vysokých škol, vědeckých ústavů a škol, popřípadě z praxe. K modernizaci existujícího kurikula a ke vzniku nového přispívají neformální skupiny učitelů, učitelské organizace a nezávislá odborná sdružení.

Autonomie, kterou školy získaly, umožňuje značnou variabilitu v obsahu vzdělání a budování individuálního profilu škol, který bere na zřetel regionální potřeby a zájmy žáků.

Žáci nejsou dělení do skupin podle studijních výsledků.

Učebnice ve všech středních školách si hradí žáci (jejich rodiny). Pro žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí je však k dispozici jistý počet učebnic k zapůjčení.

Volba vyučovacích metod a didaktických pomůcek závisí na učiteli, stále více je ve výuce používána výpočetní technika a elektronické výukové programy.

O přístupu do školní budovy rozhoduje ředitel školy.

Výuka na středních školách je bezplatná. Školné se platí pouze v soukromých školách.

Rodiče přispívají na kurzy, které jsou součástí výuky, ale konají se mimo školu (plavání, lyžování) a na mimoškolní výchovu, pokud je organizována. Dále přispívají na stravování, které je však subvencované.

Předpokladem pro přijetí na střední školu je absolvování povinné školní docházky (popř. ukončení základního vzdělání před splněním povinné školní docházky) a splnění podmínek přijímacího řízení, jehož obsahem může být přijímací/talentová zkouška. Přijímání do víceletého gymnázia viz 4A.4

Žáci mohou žádat o přijetí do jedné školy podle svého výběru. Žáci a rodiče se mohou před svým rozhodnutím radit s učiteli, pedagogickými poradci na školách nebo v pedagogicko-psychologických poradnách. Základní školy potvrzují vzdělávací výsledky žáka uvedené v přihlášce a od školního roku 2005/06 přikládají jeho výstupní hodnocení. Pokud je součástí přijímacího řízení přijímací zkouška (písemná nebo ústní) nebo talentová zkouška, skládají je žáci na škole, kam byla přihláška zaslána; jejich obsah a formu určuje ředitel střední školy na základě rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání a v tomto rámci se zřetelem k vlastnímu profilu

vzdělávání. Kritérii, na jejichž základě je žák přijat nebo zamítnut, mohou být výsledky vzdělávání ze základní školy vyjádřené hodnocením na vysvědčení ze základní školy a na výstupním hodnocení, výsledky přijímací zkoušky, pokud je stanovena (např. z českého jazyka a matematiky, z cizího jazyka nebo – na uměleckých nebo sportovních školách – z předmětu, který má vztah k uvedenému nadání a další skutečnosti osvědčující schopnosti, vědomosti a zájmy uchazeče (někdy také výsledky psychologických testů)). Rozhodnutí o tom, kolik dětí celkem a které děti budou přijaty, spočívá na řediteli školy. Odvolání proti jeho rozhodnutí je možno podat řediteli příslušného odboru krajského úřadu odpovědného za výkon státní správy v oblasti školství. Na volná místa vypisují ředitelé škol libovolný počet kol přijímacích zkoušek. Od druhého kola mohou žáci podávat přihlášky na libovolný počet škol.

Vyhlášky umožňují žákovi změnit obor vzdělání ve škole nebo přejít na jiný typ střední školy. O přestupu rozhoduje ředitel školy, kam se žák hlásí. V rámci rozhodování o přestupu žáka může stanovit rozdílovou zkoušku.

4A Gymnázia

Cílem studia na gymnáziu je poskytnout žákům široký vzdělanostní základ a vybavit je klíčovými kompetencemi, které budou dále rozvíjet v procesu celoživotního učení. Přípravuje žáky především ke studiu na vysoké škole či pro jiné terciární vzdělávání, popř. k výkonu některých povolání vyžadujících širší kulturní základ.

V rámci všeobecného vzdělávání existuje 12 gymnaziálních oborů vzdělání (např. humanitní, přírodovědné, matematické, jazykové, sportovní pro pohybově talentovanou mládež atd.). Tyto obory se realizují prostřednictvím profilujících předmětů v učebním plánu – viz 4A.2. Obor všeobecné gymnázium však převažuje.

Gymnázia organizují (často v rámci jedné a téže školy) studium čtyřleté pro žáky po ukončení povinné devítileté školní docházky (15leté), šestileté pro žáky, kteří ukončili sedmý ročník (13leté), nebo osmileté pro žáky po úspěšném zakončení pátého ročníku (11leté). Šestiletá gymnázia zpravidla nabízejí výuku některých nebo všech předmětů v cizím jazyce.

Gymnázia mohou být veřejná, soukromá a církevní. Na veřejných gymnáziích je vzdělání bezplatné, školné mohou vybírat školy soukromé a církevní.

Počet absolventů gymnázií se v letech 1996 až 2004 pohyboval mezi 19 až 25 tisíci, což představuje 18–21 % všech absolventů denního studia. Průměrné počty žáků na školu se pohybují od 208 pro školy soukromé, přes 339 pro církevní až po 460 pro veřejné, tj. 415 pro všechny typy (2004/05). Přes polovinu žáků končí studium na víceletém gymnáziu. Většina absolventů pokračuje ve studiu na vysoké škole nebo na jiné instituci.

4A.1 Organizace

Žáci navštěvují školu od pondělí do pátku. Kromě dopoledního vyučování mívají také odpolední. Jedna vyučovací hodina trvá 45 minut. Vyhláška ministerstva školství stanoví minimální počet žáků na střední školu 80, maximálně 30 žáků na třídu, minimální průměrný počet 17 žáků na třídu. Třídy jsou organizovány převážně podle věku, ve vyšších ročnících lze volitelnou složku vzdělávání organizovat zájmově ve věkově nehomogenních skupinách. Pro výuku vybraných předmětů, popř. v části jejich hodinové dotace, se třídy mohou dělit na skupiny. Bývá to především v případě, že výuka má činnostní charakter. Při výuce cizích jazyků probíhá výuka vždy ve skupinách o velikosti 9–23 žáků. Školní rok je na gymnáziu rozčleněn podobným způsobem jako na základní škole – viz 3.1.

4A.2 Obsah vzdělávání

Standard vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu byl schválen v roce 1996. Stanoví vzdělávací cíle gymnázia ve vymezených oblastech, jichž je sedm. V nich pak stanoví kmenové učivo. Standard slouží k tvorbě učebních plánů a osnov a k přípravě evaluačních kritérií. Nižší ročníky víceletých gymnázií se řídí Standardem základního vzdělání.

V roce 1999 byly stanoveny učební plány pro čtyřleté a pro osmileté gymnázium; učební plán šestiletého gymnázia se odvozuje od osmiletého. Tyto učební plány byly stanoveny na dobu, než Ministerstvo školství,

mládeže a tělovýchovy schválí Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (určený vyššímu stupni gymnázia), který se od září 2004 ověřuje na 16 pilotních školách. Jeho zavedení bude závazné dva roky po schválení. Pro nižší stupeň gymnaziálního vzdělávání bude od 2007 závazný Rámcový program pro základní vzdělávání.

Učební plán gymnázia obsahuje vyučovací předměty a jejich hodinovou dotaci. Z celkového počtu týdenních hodin je náplň rozhodující části předepsána tak, aby mohl být realizován nepominutelný obsah gymnaziálního vzdělávání. Náplň menšího (ale s vyšším ročníkem rostoucího) počtu hodin určuje ředitel gymnázia.

Učební plán čtyřletého gymnázia (od 1. 9. 1999)

	Počet hodin ročně			
	1	2	3	4
Český jazyk a literatura	3	3	3	3
Cizí jazyk 1	3	3	3	3
Cizí jazyk 2	3	3	3	3
Latina	R	R	R	R
Základy společenských věd	1	1	2	2
Dějepis	2	2	2	R
Zeměpis	2	2	R	R
Matematika	3	3	2	2
Deskriptivní geometrie	R	R	R	R
Fyzika	2	2	2	R
Chemie	2	2	2	R
Biologie/geologie	2	2	2	R
Informatika a výpočetní technika	2	R	R	R
Estetická výchova	2	2	R	R
Tělesná výchova	2	2	2	2
Volitelný předmět 1	R	R	2	2
Volitelný předmět 2		R	2	2
Volitelný předmět 3			R	2
Volitelný předmět 4				R
Celkem předepsaných hodin	29	27	27	21
Disponibilní hodiny (R)	2	4	4	10
Celkem	31	31	31	31
Nepovinné předměty				

Počty hodin uvedené v učebním plánu znamenají minimální časovou dotaci, kterou není možné snižovat, lze ji však podle rozhodnutí ředitele zvyšovat, a to z počtu hodin, které učební plán dává k dispozici řediteli gymnázia. Označení „R“ u předmětu v učebním plánu znamená, že o zařazení tohoto předmětu v daném ročníku a o jeho hodinové dotaci rozhoduje ředitel gymnázia tak, aby neporušil celkový minimální součet hodin v ročníku, ani celkový minimální součet hodinových dotací daného předmětu za čtyři roky.

Cizí jazyky (angličtinu, němčinu, francouzštinu, ruštinu, španělštinu a italštinu) lze zavést podle zájmu žáků a možností školy, třída se může dělit na skupiny ve všech hodinách. V českém jazyku a literatuře může být třída dělena na skupiny alespoň v jedné vyučovací hodině týdně.

V matematice se alespoň jedna hodina vyčleňuje na cvičení. I v případě přírodovědných předmětů může ředitel gymnázia vyčlenit část hodin na cvičení.

Součástí výuky tělesné výchovy je týdenní lyžařský kurz v prvním ročníku a týdenní sportovní kurz zpravidla ve třetím ročníku.

Při zařazení latiny či deskriptivní geometrie do učebního plánu, může být tento předmět samostatným předmětem maturitní zkoušky při splnění podmínek vyhlášky ministerstva školství.

Estetická výchova zahrnuje následující předměty: hudební výchovu a výtvarnou výchovu. V 1. a 2. ročníku si žák volí jeden z uvedených předmětů.

Volitelné předměty 1, 2 a 3 obvykle navazují na odpovídající povinné předměty a rozšiřují je (semináře, cvičení, konverzace v cizím jazyce atd.). V tomto smyslu tvoří s povinným předmětem jeden celek, a proto nejsou samostatnými předměty maturitní zkoušky. Volitelný předmět 4 může mít maximální dotaci 3 hodiny.

Volitelné a nepovinné předměty zavádí ředitel gymnázia ve své kompetenci především podle zájmu žáků a s přihlédnutím k podmínkám gymnázia a potřebám regionu. Ředitel gymnázia odpovídá za jejich osnovy a obsahovou úroveň. Pro výuku volitelných a nepovinných předmětů je možno vytvářet skupiny žáků z různých tříd i ročníků.

Prostřednictvím hodin, jejichž náplň je v pravomoci ředitele, se vytváří profil školy nebo některý z 12 oborů vzdělání – všeobecné, matematika, matematika a fyzika, přírodovědné předměty, programování, estetickovýchovné předměty, živé jazyky, klasické jazyky, vybrané předměty v cizím jazyce, humanitní předměty, tělesná výchova a sportovní příprava. Pro jednotlivé obory jsou stanoveny rámcové podmínky, profilující předměty (z běžného učebního plánu) a doporučené rozšiřující učivo. Na tomto základě si škola zpracuje vlastní učební plán a předkládá ho MŠMT ke schválení (až do doby zavedení nového rámcového vzdělávacího programu). Zaměření na tělesnou výchovu a na sportovní přípravu podléhá zvláštnímu režimu a jsou přímo řízena ministerstvem.

4A.3 Hodnocení/certifikace

Hodnocení žáků je jak průběžné, tak i závěrečné, a to z jednotlivých předmětů, hodnocen je i celkový prospěch. Žáci dostávají v pololetí a na závěr školního roku vysvědčení.

Průběžné hodnocení je záležitostí vyučujících příslušných vyučovacích předmětů. Ti určují jeho způsob i obsah.

Neexistují žádné ročníkové či jiné zkoušky nebo celostátní testování výkonů žáků. Hodnocení žáka na vysvědčení je obdobné jako na základní škole – viz 3.3.

Studium je ukončeno maturitní zkouškou; podmínkou pro její složení je úspěšné ukončení posledního ročníku studia. Maturitní zkouška se skládá ze dvou povinných předmětů (český jazyk a literatura a cizí jazyk) a dvou volitelných předmětů. Zkouška má písemnou a ústní část. Obsah maturitní zkoušky určují školy, požadavky na cíle nejsou stanoveny externě.

Dokladem o složené maturitní zkoušce je vysvědčení o maturitní zkoušce vydávané školou na předepsaném tiskopisu. Je opatřeno doložkou o získání příslušného stupně vzdělání.

Maturitní zkouška je předpokladem pro vstup na vysokou školu nebo vyšší odbornou školu.

Nový školský zákon významně mění způsob organizace maturitní zkoušky, která bude mít dvě části – společnou a profilovou. Za část centrálně připravovanou a společnou pro všechny maturanty odpovídá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Bude se skládat ze tří zkoušek, a to z českého jazyka, z cizího jazyka (obě písemné i ústní) a z volitelné zkoušky (jen písemné – z matematiky, občanského základu, přírodovědně technického základu nebo informačně technologického základu). Za profilovou část odpovídá škola. Bude se skládat ze tří povinných a nejvýše čtyř nepovinných zkoušek. Nabídku zkoušek určí ředitel, nabídku nepovinných zkoušek stanoví i ministerstvo. Formu (maturitní práce a její obhajoba, zkouška ústní, písemná, praktická nebo jejich kombinace) stanoví ten, kdo stanovil nabídku. Popsaným způsobem se bude maturitní zkouška skládat od školního roku 2007/08.

4A.4 Postup/poradenství/podmínky přestupu

Žáci na gymnáziu přecházejí do vyšších ročníků na základě svých výsledků. Ředitel školy rozhodne, zda žák, který neprospěl, může opakovat ročník.

Víceletá gymnázia na svém nižším stupni zajišťují povinnou školní docházku, po úspěšném dokončení povinné školní docházky není studium povinné. Na vyšší stupeň gymnázia musí jeho žáci skládat přijímací zkoušku, mohou si však současně podat přihlášku i na jinou střední školu.

Absolventi studia většinou pokračují v dalším studiu, ale mají i relativně dobré uplatnění na trhu práce.

Ve studiu mohou pokračovat na vyšších odborných školách (viz kapitola 6A) a na školách vysokých (viz 6B). Ve výběru dalšího studia pomáhá středoškolákům včasná studijní orientace poskytovaná školou nebo sítí pedagogicko-psychologických poraden. Informace o dalším studiu dále poskytují samotné vyšší odborné a vysoké školy a Centrum pro studium vysokého školství v Praze.

4A.5 Učitelé

Počáteční příprava učitelů

Učitelé všeobecně vzdělávacích předmětů na druhém stupni základních škol a na středních školách získávají svou kvalifikaci ve čtyřletém nebo pětiletém magisterském studiu; obvyklá je dvouoborová aprobace. Přípravu poskytují pedagogické fakulty, zpravidla formou souběžné přípravy oborové a pedagogické. Další fakulty (filozofické, přírodovědné, matematicko-fyzikální fakulty a fakulty tělesné výchovy a sportu) organizují vzdělávání učitelů buď jako souběžné, zpravidla pětileté, nebo jako následné.

Souběžná příprava obvykle začíná po druhém ročníku a zpravidla trvá tři nebo čtyři semestry.

Následné vysokoškolské studium trvá tři roky v případě bakalářského studia pro absolventy nepedagogických oborů, dva roky v celoživotním vzdělávání.

Učitelé odborných předmětů se připravují v magisterském studiu na specializovaných vysokých školách (technické a zemědělské univerzity, fakulty ekonomické, lékařské, teologické, umělecké vysoké školy atd.) a učitelskou kvalifikaci získávají nejčastěji následným pedagogickým studiem.

Učitelé praktického vyučování a učitelé odborného výcviku se mohou připravovat stejně jako učitelé odborných předmětů nebo mohou být pouze absolventy vyšších odborných škol, resp. středních škol ukončených maturitní zkouškou. V takovém případě si musí doplnit pedagogickou kvalifikaci následným studiem. Učitelé odborného výcviku musí mít i výuční list v příslušném oboru. Přijímání učitelů viz 3.5.

Na středních školách provádí výuku i řada externích pracovníků, se kterými se většinou uzavírají smlouvy na dobu určitou.

Další vzdělávání učitelů

Zákon o pedagogických pracovnících stanoví povinnost dalšího vzdělávání učitelů, nikoli jeho povinnou formu. Další vzdělávání slouží k obnově, doplnění či upevnění kvalifikace, k jejímu rozšíření, popř. získání. Ředitel školy ho organizuje podle plánu dalšího vzdělávání, který stanoví po předchozím projednání s příslušným odborovým orgánem a s přihlédnutím k zájmům pracovníka a k potřebám a rozpočtu školy. Další vzdělávání se uskutečňuje na vysokých školách, v zařízeních dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a v jiných vzdělávacích institucích na základě akreditace udělené ministerstvem (v tom případě absolvent obdrží osvědčení), popř. samostudiem; v tom případě má nárok na studijní volno v rozsahu 12 pracovních dnů ve školním roce. Druhy dalšího vzdělávání a kariérní systém stanoví ministerstvo školství vyhláškou.

Sít Pedagogických center byla nahrazena zřízením příspěvkové organizace Národní institut pro další vzdělávání s centrem a krajskými pracovišti. Zajišťuje plánování a organizaci vzdělávacích programů, je realizátorem vládních priorit v dalším vzdělávání a připravuje národní projekty, na něž čerpá prostředky z Evropského sociálního fondu. Na dalším vzdělávání se rovněž podílejí vědecké společnosti, poradenská zařízení, profesní sdružení a různé soukromé komerční i neziskové organizace. Vysoké školy zajišťují rekvalifikační vzdělávání, rozšiřování kvalifikace, specializační studium a doplňující studium.

Pracovní úvazky učitelů

Rozsah přímé vyučovací povinnosti ve středních školách činí 21 vyučovacích hodin za týden pro učitele všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů, 21–25 hodin pro učitele praktického vyučování a 25–35 hodin pro učitele odborného výcviku.

Pracovní podmínky učitelů viz 3.5.

4B Střední odborné školy

Školy tohoto typu byly založeny na českém území již v 19. století, stejně jako tomu bylo v Rakousku a v Maďarsku. Mnoho z nich má velmi dlouhou tradici, někdy i velmi úzkou specializaci, která pramenila z jejich historického vývoje. Některé si ji uchovaly a slouží rozsáhlým regionům nebo přijímají dokonce žáky z celé republiky. Převážná část škol však poskytuje vzdělávání ve více oborech vzdělání i v rozdílných stupních vzdělání.

Střední odborné vzdělávání bylo v zásadě pojímáno jako konečné, neboť předpokládalo přímý vstup do zaměstnání na střední kvalifikační úrovni. Bylo orientováno na rozvíjení schopnosti používat získané technické znalosti a dovednosti v praxi.

Střední odborné školy organizují tradičně vzdělání v převážně čtyřletých oborech jsou, zakončených maturitní zkouškou a poskytují vzdělání dosud označované jako úplné střední odborné vzdělání, podle nového školského zákona „střední vzdělání s maturitní zkouškou“ (stejně jako vzdělání na gymnáziu). Je to podloženo skutečností, že postupně se podíl všeobecného vzdělávání rozšiřoval a prohlubovaly se teoretické základy jednotlivých odborných předmětů.

Po roce 1990 bylo zavedeno krátké dvou- a tříleté studium, které bylo méně náročné na kvalifikaci žáků (zvláště na obchodních školách). Liší se od studia na středních odborných učilištích (viz 4C.) v tom, že připravuje žáky k jednoduchým administrativním a organizačním činnostem. Ukončuje se závěrečnou zkouškou a poskytuje střední vzdělání (dříve označované jako střední odborné vzdělání). Nařízení vlády o soustavě oborů vzdělávání nyní zařazuje na tento stupeň pouze obory jedno- a dvouleté, dosavadní tříleté obory dobíhají. Střední vzdělání neposkytuje právo pokračovat ve studiu na vysokých školách.

Dále střední odborné školy organizují dvouleté nástavbové studium pro absolventy středních odborných učilišť, kteří získali výuční list v příslušném oboru. Toto studium dříve bylo převážně doménou středních odborných učilišť.

Znovu, v trochu jiné podobě než v minulosti, je školským zákonem zavedeno zkrácené studium pro získání středního vzdělání s maturitní zkouškou pro absolventy oborů vzdělání ukončených maturitní zkouškou v jiném oboru vzdělání. Toto studium může trvat jeden až dva roky v denní formě.

Podmínky pro přijímání žáků na střední odbornou školu viz úvod ke kapitole 4, informace o poplatcích za učebnice a dalších příspěvcích rodičů viz kapitola 4A.

Střední odborné školy mohou být veřejné, soukromé a církevní. Na veřejných školách je vzdělání bezplatné, školné mohou vybírat školy soukromé a církevní.

Počet středních odborných škol byl v roce 2004/05 804, z toho veřejných 588, soukromých 208 a církevních 16. Průměrný počet žáků na školu byl 258.

4B.1 Organizace

Průměrný počet vyučovacích hodin v jednom týdnu je 33. Vyučovací hodina má 45 minut. Vyučovací hodina při odborné praxi trvá 60 minut. Členění školního roku je shodné jako na ostatních stupních vzdělávání (viz 3.1).

4B.2 Obsah vzdělávání

Od 1. 1. 1998 vstoupil v platnost Standard středoškolského odborného vzdělávání jako první z kroků vedoucích k systémovým úpravám v této oblasti. Je rozdělen do tří složek: 1) všeobecné vzdělání – společné předměty vztahující se k sociálně kulturní funkci vzdělávání, 2) klíčové kompetence (komunikativní, personální, řešení problémů, využívání informačních a komunikačních technologií), 3) základní odborné vzdělání. Požadavky ve standardu formulované jsou vymezovány diferencovaně, a to

- pro dosahované stupně vzdělání,
- pro jednotlivé obory vzdělávání (např. strojírenství, elektrotechnika, zemědělství apod.).

Rámcové vzdělávací programy, které budou základem dvoustupňového kurikula, se začaly zpracovávat v r. 2001. V roce 2004 byly zpracovány pilotní verze pro 29 oborů vzdělávání, které pokrývají kolem 60 % populace na středních odborných školách a středních odborných učilištích. Základ profesních požadavků se postupně připravuje v budovaném Informačním systému typových pozic, který garantuje Ministerstvo práce a sociálních věcí a který má zajistit i srovnatelnost požadavků na jednotlivá povolání s požadavky Evropské unie.

Ve středních odborných školách se až do zavedení rámcových vzdělávacích programů vyučuje podle kurikulárních dokumentů schválených ministerstvem školství. Ředitelé škol však mají možnost tyto dokumenty upravit. Učební plán mohou změnit podle stanovených pravidel, obvykle v rozsahu do 10 % hodinové dotace, učební osnovy jednotlivých vyučovacích předmětů v rozsahu do 30 % hodinové dotace. Školy mohou vytvářet i vlastní kurikula, která však mohou používat pouze po schválení ministerstvem školství. Do učebních plánů jsou zařazeny všeobecně vzdělávací předměty (český jazyk a literatura, cizí jazyk, matematika, přírodovědné předměty, občanská nauka, dějepis a tělesná výchova) a odborné předměty podle jednotlivých oborů vzdělávání; jejich součástí jsou i různá praktická, laboratorní, konstrukční aj. cvičení. Do učebních plánů středních odborných škol jsou zařazena i období souvislé odborné praxe v podnicích a institucích. Délka těchto období je závislá na povaze oborů vzdělávání. Podíly všeobecně vzdělávacích a odborných vyučovacích předmětů nejsou ve všech oborech ani ve všech postupných ročnících stejné. Pohybují se v poměru kolem 40 %:60 % ve prospěch odborných vyučovacích předmětů.

Odborná praxe, při níž se žáci dostávají do kontaktu s reálnými pracovišti, umožňuje kontakty mezi žáky a zaměstnavateli, které mohou ovlivnit rozhodnutí o nástupu do zaměstnání.

Ve vyučování převládají klasické vyučovací metody. Hledají se však metodické postupy, jimiž by se vyučování přiblížilo diferencovaným předpokladům žáků a zvýraznil by se podíl samostatných činností žáků při vyučování. Vyučování probíhá ve třídách, v odborných učebnách a v laboratořích.

Příklad učebního plánu pro střední odborné školy (od 1999/2000)

Kmenový obor: Elektronika
 Obor vzdělávání: Slaboproudá elektrotechnika
 Denní a dálkové studium

Kategorie a název vyučovacích předmětů	Denní studium	Dálkové studium
	Celkový počet hodin	Celkový počet hodin
	130–132	1040
1. Všeobecně vzdělávací	58–59	350
Základní	52	350
český jazyk a literatura	10	90
Cizí jazyk	12	100
Matematika	12	100
Občanská nauka	3	20
Dějepis	2	0
Fyzika	3	40

Kategorie a název vyučovacích předmětů	Denní studium	Dálkové studium
	Celkový počet hodin	Celkový počet hodin
Chemie	2	0
Tělesná výchova	8	0
Výběrové	6-7	0
2. Odborné	72-73	690
Základní	46	405
Technické kreslení	3	20
Základy elektrotechniky	7	50
Elektronika	4	60
Elektrotechnologie	2	25
Výpočetní technika	5	40
Elektrotechnická měření	9	100
Ekonomika	3	30
Číslicová technika	2	20
Mikroprocesorová technika	2	60
Praxe	9	0
Výběrové	26-27	285

Poznámky k učebnímu plánu

- Výše uvedený učební plán je zpracován rámcově, bez rozvržení učiva do jednotlivých ročníků. Škola musí tento učební plán rozpracovat podle konkrétních podmínek a dále uvedených zásad do čtyř ročníků. Takto konkretizovaný učební plán pak platí pro žáky po celou dobu studia. Cílem je umožnit pružnější profilaci absolventa podle podmínek školy, potřeb regionu, vývoje oboru, zájmu a schopností žáků. Škola rovněž může převzít dále uvedený doporučený učební plán, zpracovaný v rámci těchto učebních dokumentů.
- Předměty označené jako základní a jejich hodinové dotace představují minimální, povinný základ oboru slaboproudá elektrotechnika, který je pro všechny školy závazný.
- Hodinové dotace základních předmětů jsou chápány jako minimální dotace. Hodinové dotace výběrových předmětů ředitel využije v souladu s koncepcí profilu absolventa školy k zařazení výběrových předmětů a ke zvýšení dotace předmětů základních. Dopracovaný učební plán je součástí povinné dokumentace školy. Při dopracování rámcového učebního plánu je třeba dbát na časovou a obsahovou koordinaci učiva mezi jednotlivými předměty. Celkový týdenní počet hodin nesmí být překročen.
- Učební osnovy předmětů učebního plánu může ředitel školy upravit až do 30 % obsahu s ohledem na nové technologie, modernizaci oboru, podmínky regionu a požadavky sociálních partnerů.
- Pro výuku všeobecně vzdělávacích předmětů se využívají platné učební osnovy pro SOŠ.
- Ve výuce cizího jazyka pokračuje žák zpravidla ve studiu toho cizího jazyka, kterému se učil v základní škole.
- Nepovinné vyučovací předměty i jejich obsah zpracují předmětové komise a schválí ředitel školy. Žák se může v jednom školním roce přihlásit nejvýše do dvou nepovinných vyučovacích předmětů, popř. do tří, jsou-li jedním z nich sportovní hry nebo řízení motorových vozidel.
- Výběrové předměty mohou být sestaveny do bloků, které tvoří zaměření oboru vzdělávání. Tato zaměření lze uvádět v pedagogické dokumentaci školy a na vysvědčení. Učební osnovy výběrových předmětů, pokud nejsou součástí těchto učebních dokumentů, vypracované příslušnými předmětovými komisemi a schválené ředitelem školy, jsou povinnou dokumentací školy.

- Počet vyučovacích hodin cvičení není v učebním plánu uveden. Rozsah cvičení ve vyučovacích předmětech se řídí charakterem vyučovacích předmětů. Při cvičeních se třída dělí na skupiny v souladu s platnými předpisy o BOZP. Nestanoví-li přípustnou velikost skupin předpisy o BOZP, hygienické předpisy apod., určí ji ředitel školy podle platných předpisů MŠMT a finančních možností školy.
- Součástí předmětu praxe jsou čtyři týdny souvislé praxe, rozdělené do dvou ročníků, zpravidla do druhého a třetího. Tuto souvislou praxi vykonají žáci v podnicích, na smluvně zajištěných pracovištích.
- V rámci časové rezervy může škola organizovat v prvním až třetím ročníku týdenní lyžařský výcvikový kurz a sportovně turistický kurz. Celková doba trvání kurzů nesmí přesáhnout dva týdny za výše uvedené období.
- V dálkovém studiu se vyučuje podle učebního plánu dálkového studia a osnov denního studia. Tematické plány schvaluje ředitel školy. Počty konzultačních hodin mohou být upraveny maximálně do 10 %. Na konci každého pololetí se vždy z každého předmětu koná zkouška. V jednom dni mohou být nejvýše tři zkoušky.
- V průběhu dálkového studia škola zajistí pro žáky jednotýdenní soustředění k získání praktických dovedností, zejména v elektrotechnických měřeních.
- Žáci dálkového studia, kteří nemají pracovní zkušenosti ve studovaném nebo příbuzném oboru, jsou povinni, po projednání se školou, absolvovat v průběhu studia 4 týdny praxe, umožňující jim získat základní znalosti a dovednosti odpovídající odborného charakteru.

Dále je uveden doporučený rozpracovaný učební plán, včetně příkladu možných konkretizací zaměření přípravy. Tento učební plán není závazný, škola ho využije, pokud si nezpracovává svůj konkretizovaný učební plán.

Doporučený učební plán

Slaboproudá elektrotechnika
Denní studium

Kategorie a názvy vyučovacích předmětů	Počet týdenních vyučovacích hodin v ročníku				Celkem
	1.	2.	3.	4.	
1. Všeobecně vzdělávací					
Základní	19	16	11	12	58
Český jazyk a literatura	3	2	2	3	10
Cizí jazyk	3	3	3	3	12
Občanská nauka	-	1	1	1	3
Dějepis	2	1	-	-	3
Matematika	5	4	3	3	15
Fyzika	2	2	-	-	4
Chemie	2	1	-	-	3
Tělesná výchova	2	2	2	2	8
2. Odborné					
Základní	13	17	10	8	48
Technické kreslení	3	-	-	-	3
Základy elektrotechniky	4	3	-	-	7
Elektronika	-	4	-	-	4
Výpočetní technika	3	2	-	-	5
Elektrotechnologie	-	2	-	-	2
Elektrotechnická měření	-	-	4	5	9
Ekonomika	-	-	-	3	3
Číslicová technika	-	3	-	-	3
Mikroprocesorová technika			3		3
Praxe	3	3	3	-	9
Výběrové	-	-	12	12	24
Celkem hodin týdně	32	33	33	32	130

Příklad výběrových předmětů:

Názvy vyučovacích předmětů	Počet týdenních vyučovacích hodin v ročníku				Celkem
	1.	2.	3.	4.	
Elektronika	-	-	2	2	4
Elektronické počítače	-	-	4	5	9
Automatizace	-	-	2	3	5
Sílnoproudá zařízení	-	-	2	-	2
Automatizační cvičení	-	-	2	2	4
Celkem hodin týdně	-	-	12	12	24

Přehled využití týdnů v období září – červen				
Činnost / ročník	1.	2.	3.	4.
Vyučování podle učebního plánu	34	34	34	30
Odborná praxe		2	2	
Maturitní zkouška				2
Časová rezerva	6	4	4	5
Celkem týdnů	40	40	40	37

Přehled začlenění klíčových dovedností					
Oblasti vzdělávání	I	II	III	IV	V
český jazyk a literatura	xxx	xxx			xx
Cizí jazyk	xxx	xxx			xx
Matematika			xxx	xxx	
Občanská výchova	xx		xxx		xxx
Dějepis	xx				
Fyzika			xxx	xxx	xxx
Chemie			xxx	xxx	
Tělesná výchova	xx	xx			
Technické kreslení	xxx		xxx		
Základy elektrotechniky			xxx	xxx	xx
Elektronika			xxx	xxx	xxx
Elektrotechnologie			xx		xx
Výpočetní technika	xxx		xxx	xxx	xxx
Elektrotechnická měření	xx	xx	xxx	xxx	xxx
Ekonomika	xx	xx	xxx	xx	xxx
Číslicová technika			xxx	xxx	xxx
Mikroprocesorová technika			xxx	xxx	xxx
Praxe	xx	xx	xxx	xx	xx

I	- komunikační dovednosti
II	- personální a interpersonální dovednosti
III	- dovednost řešit problémy a problémové situace
IV	- numerické aplikace
V	- dovednosti využívat informační technologie a pracovat s informacemi

4B.3 Hodnocení/certifikace

Ve středních školách existuje jednak průběžné hodnocení, jednak závěrečné hodnocení žáků – viz 4A.3.

Většina oborů středních odborných škol je čtyřletých a ukončuje se maturitní zkouškou. Maturitní zkouška se skládá z českého jazyka a literatury, z volitelného předmětu a z odborných předmětů. Zkouška z odborných předmětů má část teoretickou a část praktickou. Po úspěšném složení maturitní zkoušky žáci získávají vysvědčení o maturitní zkoušce. Informace o maturitní zkoušce podle nového školského zákona viz 4A.3.

V oborech kratších než čtyřletých skládají žáci závěrečnou zkoušku – viz 4C.3.

Závěrečné zkoušky i maturitní zkoušky se skládají před zkušební komisí.

Zaměstnavatelé bez výhrad uznávají vysvědčení o těchto zkouškách jako doklady o získané odborné kvalifikaci.

4B.4 Postup/poradenství/podmínky přestupu

Absolventi středních odborných škol, kteří ukončili studium maturitní zkouškou, mají možnost pokračovat ve studiu na vysokých školách nebo na vyšších odborných školách. Absolventi z jedno- dvou- či podle předchozího školského zákona i tříletých oborů odcházejí rovnou do pracovního procesu.

Podmínky pro postup do vyšších ročníků, pro pokračování ve studiu na vyšším vzdělávacím stupni a poradenství viz 4A.4.

4B.5 Učitelé

Viz 4A.5..

4C Střední odborná učiliště

Tato zařízení pro odborné vzdělání historicky navazují na různé formy výhradně praktické přípravy učňů, doprovázené v jisté omezené míře všeobecným vzděláváním. Ty byly později nahrazeny učňovskými školami, jejichž status neodpovídal výběrovým školám (tj. gymnáziím a středním odborným školám). Po 2. světové válce status těchto škol vzrostl a rovnoprávně se zařadily mezi ostatní střední školy. Jejich zřizovateli byly podniky a jejich nadřízené orgány, po roce 1990 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, od roku 2001 jsou to kraje.

Účast podniků v odborné přípravě se rozvíjí především na úrovni škol. Školy v zájmu zlepšování svých vzdělávacích programů spolupracují s úřady práce, s podniky, s profesními svazy a se sdruženími a s obchodními komorami. Zájem podnikatelů se projevuje v tom, že některé podniky založily svá vlastní (soukromá) střední odborná učiliště nebo organizují odbornou přípravu ve svých zařízeních. Účast podnikatelské sféry ve financování odborné přípravy je ale velmi slabá. Typickým rysem odborné přípravy je, že žáci se nepřipravují pro konkrétní organizaci. Obecně se zájem o tento typ přípravy snižuje ve prospěch oborů ukončených maturitní zkouškou.

Podle současných právních předpisů střední odborná učiliště vzdělávají žáky pro odborné činnosti odpovídající povoláním, pro něž je předepsána dvouletá nebo tříletá příprava ukončená získáním výučního listu (dříve byly nazývány učební obory). Do prvních ročníků se přijímají žáci s ukončenou povinnou školní docházkou (15letí). Odborná příprava je zakončena závěrečnou zkouškou, která neumožňuje přímý vstup na terciární úroveň vzdělávání. Kromě toho mohou střední odborná učiliště (jako střední škola) vzdělávat žáky ve čtyřletých oborech vzdělávání s maturitní zkouškou, pokud mají tyto obory zařazené ve školském rejstříku. V těchto případech je vzdělávání čtyřleté, je ukončeno maturitní zkouškou a umožňuje vstup na vysokou školu nebo vyšší odbornou školu.

Střední odborná učiliště, která jsou oprávněna poskytovat střední vzdělávání s maturitní zkouškou, organizují i nástavbové studium, které umožňuje absolventům, kteří mají výuční list, získat střední vzdělání s maturitní zkouškou a otvírá jim tak možnost vstupu na vyšší odbornou nebo na vysokou školu. Zhruba 90 % žáků v nástavbovém studiu se dosud připravovalo na SOU.

Střední odborná učiliště nově organizují i zkrácené studium pro uchazeče, kteří získali střední vzdělání s maturitní zkouškou. Toto studium může trvat 1-1, roku v denní formě.

Střední odborná učiliště mohou být veřejná (asi 91 % žáků), soukromá (asi 11 % žáků) a církevní (zanedbatelný počet). Na veřejných školách je vzdělání bezplatné, školné mohou vybírat školy soukromé a církevní. Průměrná velikost školy je 342 žáků denního studia na školu (2004/05).

4C.1 Organizace

Průměrný počet vyučovacích hodin v jednom týdnu je 33. Vyučovací hodina teoretického vyučování má 45 minut, vyučovací hodina odborného výcviku má 60 minut. Školní rok viz 3.1.

Pokud jde o organizaci, většina středních odborných učilišť poskytuje jak teoretickou, tak praktickou přípravu. Vedle toho existují střední odborná učiliště, která organizují pouze teoretickou výuku, nebo naopak nezávisle organizovaná střediska praktického vyučování, která jsou obvykle v podnicích.

4C.2 Obsah vzdělávání

Problematika koncipování obsahu odborného vzdělávání a jeho současné přestavby byla vysvětlena v kapitole 4B.2.

Do učebních plánů jsou zařazeny všeobecně vzdělávací předměty (český jazyk a literatura, cizí jazyk, matematika, přírodovědné předměty, občanská nauka a tělesná výchova), odborné předměty, jejichž výběr a zařazení jsou závislé na povaze oboru vzdělávání, a odborný výcvik. Poměr všeobecně vzdělávacích vyučovacích předmětů, odborných vyučovacích předmětů a odborného výcviku není ve všech oborech ani ve všech postupných ročnících stejný. V tříletých oborech vzdělávání, které jsou nejrozšířenější, je všeobecně vzdělávacím vyučovacím předmětům vyhrazeno 30–35 % vyučovacího času, teoretickým odborným vyučovacím předmětům 20–30 % a odbornému výcviku 35–45 % vyučovacího času. Ve čtyřletých oborech vzdělávání se tyto podíly pohybují kolem 40 : 30 : 30. V oborech nástavbového studia pro absolventy tříletého středního vzdělání s výučním listem jsou do učebních plánů zařazeny pouze všeobecně vzdělávací vyučovací předměty a teoretické odborné vyučovací předměty; jejichž poměr činí zhruba 45 : 55.

Ve vyučování stále převládají klasické vyučovací metody. Teoretické vyučování probíhá ve třídách, v případě vyučování cizím jazykům se žáci jedné třídy dělí na skupiny. V hodinách odborného výcviku jsou žáci rozdělováni do učebních skupin. Jejich velikost určuje nařízení vlády pro každý obor vzdělávání zvláště v závislosti na charakteru činnosti a s ohledem na požadavky bezpečnosti práce. Odborný výcvik se uskutečňuje převážně na provozních pracovištích, ve cvičných dílnách a v provozovnách. S ohledem na povahu jednotlivých oborů se však může uskutečňovat i v laboratořích a v odborných učebnách. Tak je tomu především ve čtyřletých oborech vzdělávání.

Příklad učebního plánu středního odborného učiliště (od 2000/01)

Kmenový obor: Obráběč kovů, obráběčské práce

Obor vzdělávání: Obráběč kovů

Tříleté denní studium

Kategorie a názvy vyučovacích předmětů	Počet týdenních vyučovacích hodin v ročníku			Celkem
	1.	2.	3.	
A. Povinné				
a) základní				
Český jazyk a literatura	2	2	2	6
Cizí jazyk	2	2	2	6
Občanská výchova	1	1	1	3
Matematika	2-4	2	2	6-8
Fyzika	2-4	2-3	-	4-6
Práce s počítačem	0-3	0-3	-	2-4
Základy ekologie a chemie	2	-	-	2
Tělesná výchova	2	1	1	4
Ekonomika	-	-	2-4	2-4
Technická dokumentace	2-4	1-3	0-1	4-6
Strojírenská technologie	1-3	1-2	-	2-4
Strojnictví	0-2	1-3	0-2	4-6
* Technologie	2-3	2-4	2-4	8-11
* Odborný výcvik	6-12	14-17,5	14-17,5	34-45

Kategorie a názvy vyučovacích předmětů	Počet týdenních vyučovacích hodin v ročníku			Celkem
b) výběrové	-	0-4	0-6	0-10
Celkem hodin týdně	max. 33	max. 33	max. 33	max. 99
B. Nepovinné				

Příklady nepovinných předmětů: estetická výchova, konverzace v cizím jazyku, popřípadě další živý jazyk, multikulturní soužití, cvičení z matematiky, cvičení z fyziky, sportovní hry, základy rodinné výchovy, člověk a prostředí, psychologie práce, výpočetní technika, technika administrativy, dopravní výchova.

Poznámky k učebnímu plánu:

- Všeobecně vzdělávacím předmětům se vyučuje podle platných učebních osnov pro tříleté obory středních odborných učilišť, vydávaných Národním ústavem odborného vzdělávání Praha.
- V době teoretického vyučování nesmí klesnout počet hodin tělesné výchovy pod 2 hodiny týdně. Doporučuje se zařadit 2 hodiny tělesné výchovy i do týdnů, ve kterých žáci absolvují odborný výcvik. Tyto hodiny se nezapočítávají do celkového počtu týdenních vyučovacích hodin v ročníku (lze překročit maximum, uvedené v učebním plánu).
- Výuka integrovaného vyučovacího předmětu základy ekologie a chemie se realizuje podle platných učebních osnov jednotlivých předmětů, které si škola vhodně upraví.
- Učební plány může škola v povinných vyučovacích předmětech upravit až do výše 10 % celkového týdenního počtu vyučovacích hodin v příslušném ročníku. Při této úpravě není možné zrušit žádný povinný základní vyučovací předmět ani překročit celkový týdenní počet hodin stanovený učebním plánem.
- V učebních osnovách může škola provést obměnu učiva v rozsahu až 30 % k zařazení nových poznatků vyplývajících z rozvoje vědy a techniky i z aktuálních otázek přechodu k tržní ekonomice a k lepšímu přizpůsobení učiva specifickým podmínkám. Meziročníkové přesuny učiva, zvláště odborného výcviku, je možné provádět v souladu s pokyny uvedenými v učebních dokumentech.
- Struktura a obsah předmětů označených hvězdičkou (*) sleduje profilaci absolventů. A stanovení cílů a obsahu vzdělání ve 3. ročníku je v kompetenci školy. Pro tuto část předmětů je nutno dopracovat osnovu, kterou schvaluje ředitel školy a která se stává součástí povinné učební dokumentace školy.
- Výběrový předmět či výběrové předměty stanovuje ředitel školy, popř. rozhodne o tom, že časová dotace vyhrazená pro kategorii výběrových předmětů (popř. její část) bude využita ke zvýšení počtu hodin základních předmětů. Obsah výběrových předmětů musí být v souladu s profilem absolventa, případně se směřováním jeho přípravy. Učební osnovu výběrového předmětu zpracuje škola (může přitom využít učební osnovy z učebních dokumentů jiného oboru přípravy) a schválí ji ředitel školy. Po schválení se stává součástí povinné dokumentace školy.
- Zařazení a struktura nepovinných předmětů je v kompetenci ředitele školy. Učební osnovy nepovinných vyučovacích předmětů vypracuje škola (popř. převezme vhodné učební osnovy z jiných vzdělávacích programů), schválí je ředitel školy. Kromě předmětů uvedených lze nabídnout i další, v souladu s charakterem oboru přípravy. Žák se může přihlásit nejvíce do tří nepovinných vyučovacích předmětů, jsou-li jedním z nich sportovní hry.

Škola může organizovat v prvním až třetím ročníku týdenní lyžařský výcvikový kurz a sportovně turistický kurz. Celková doba trvání kurzů nesmí přesáhnout dva týdny za výše uvedené období.

4C.3 Hodnocení/certifikace

Na školách existuje jednak průběžné hodnocení, jednak hodnocení v pololetí a na závěr školního roku – viz 4A.3.

Ve čtyřletých oborech a v oborech nástavbového studia pro absolventy tříletých oborů středního vzdělání s výučním listem skládají žáci maturitní zkoušku. V ostatních oborech skládají žáci závěrečnou zkoušku.

Závěrečná zkouška je odborná zkouška, při které žáci prokazují, jak jsou připraveni k výkonu příslušných pracovních činností a povolání. V oborech středního vzdělání s výučním listem se skládá z písemné zkoušky, z ústní zkoušky a z praktické zkoušky z odborného výcviku. Po úspěšném složení závěrečné zkoušky žáci získávají vysvědčení o závěrečné zkoušce a výuční list. V oborech středního vzdělání se závěrečná zkouška skládá z praktické zkoušky z odborných předmětů a z teoretické zkoušky z odborných předmětů. Žáci získávají vysvědčení o závěrečné zkoušce.

Maturitní zkouška ve čtyřletých oborech středních odborných učilišť je obdobná maturitní zkoušce na středních odborných školách – viz 4B.3. V nástavbovém studiu se skládá maturitní zkouška stejně jako v oborech vzdělání středních odborných škol.

4C.4 Postup/poradenství/podmínky přestupu

Absolventi studia by měli po skončení školy především odcházet na pracovní trh. Žáci čtyřletého studia, kteří ukončí studium maturitní zkouškou, mají možnost pokračovat ve studiu na vyšších odborných školách nebo na vysokých školách. Absolventi kratších oborů s výučním listem mohou nastoupit do zaměstnání nebo si mohou studium doplnit v nástavbovém studiu a složit maturitní zkoušku.

Podmínky pro postup do vyšších ročníků, pro pokračování ve studiu na vyšším vzdělávacím stupni a poradenství viz 4A.4.

4C.5 Učitelé

Viz 4A.5.

4D Konzervatoře

Zvláštním druhem škol jsou konzervatoře. Poskytují všeobecné vzdělání a připravují žáky pro výkon náročných uměleckých a umělecko-pedagogických činností v oborech hudba, tanec, zpěv a hudebně dramatické umění. Jsou šestileté (přijímají žáky, kteří ukončili povinnou školní docházku) nebo osmileté (v oboru tanec; přijímají žáky, kteří úspěšně ukončili 5. ročník ZŠ a ve svých nižších ročnících tedy zajišťují povinnou školní docházku). Příjímací řízení se koná formou talentové zkoušky.

Vyučování v konzervatořích se uskutečňuje individuálně nebo ve skupinách.

Vzdělávání v konzervatoři se zpravidla ukončuje absolutoriem v konzervatoři, žáci je mohou ukončit i maturitní zkouškou, a to nejdříve po 4. ročníku, v oboru tanec po 8. ročníku. Absolventi tedy dosahují buď střední vzdělání s maturitní zkouškou (3A), nebo vyšší odborné vzdělání v konzervatoři (ISCED 5B), nebo obojí.

Absolutorium v konzervatoři je komplexní odborná zkouška, která se skládá z teoretické zkoušky z odborných předmětů stanovených rámcovým vzdělávacím programem, ze zkoušky z cizího jazyka, z absolventské práce a její obhajoby a z absolventského výkonu z jednoho nebo dvou hlavních oborů, popř. ze zkoušky z umělecko-pedagogické přípravy. Pokud žák před absolutoriem nesložil úspěšně maturitní zkoušku, musí před absolutoriem úspěšně vykonat komisionální zkoušku z českého jazyka a literatury, v šestiletém programu též z dějin oboru. Po úspěšném složení absolutoria získá žák vysvědčení o absolutoriu.

4.6 Statistické údaje 2004/05

Přijímání na střední školy

Střední školy	Podíl přijímaných žáků z populace*) (%)	
	před rokem 1989	v roce 2004
Gymnázia	13-15	19,4
Střední odborné školy	23-30	44,4
Střední odborná učiliště	55-60	39,2

*) Včetně odpovídajících ročníků víceletých gymnázií.

Střední školy: počty škol, žáků, učitelů a relativní údaje; denní studium

	Gymnázia (pouze třídy vyššího sekundárního stupeň)	Střední odborné školy	Střední odborná učiliště	Střední školy celkem
Žáci ¹	99 927	207 339	175 975	483 241
Učitelé ²	10 993	19 041	9 810	39 637
Instruktoři a mistři ²	(-)	(-)	11 481	11 481
Školy	345	804	514	1 659
Počet žáků na učitele ²	13 ³	11	17,9	12,2
Počet žáků na třídu ¹	27,9 ³	26,4	24,1	25,9

1 Včetně nástavbového studia, bez žáků speciálních škol.

2 Přepočteno na plné úvazky (učitelé všech forem studia).

3 Včetně ročníků gymnázia na nižší sekundární úrovni.

(-) Údaj není k dispozici.

Zdroj: ÚIV.

5. POČÁTEČNÍ ODBORNÁ PŘÍPRAVA

Počáteční odborné vzdělávání je integrální součástí vyššího sekundárního vzdělávání. Všechny informace o něm jsou uvedeny v kapitole 4, především v části 4C.

6. TERCIÁRNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Terciární vzdělávání poskytují tradičně vysoké školy, a to na úrovni ISCED 5A a 6. Mohou být univerzitní i neuniverzitní. Popisuje je kap. 6B.

Relativně novou součástí terciárního vzdělávání jsou vyšší odborné školy; poskytují spíše prakticky zaměřené vyšší odborné vzdělání, které má úroveň ISCED 5B. Jsou popsány v kap. 6A.

Do terciárního vzdělávání bylo v roce 2004/05 přijato 57 % absolventů, kteří v předchozím roce získali maturitní vysvědčení (což představuje 34 % 19letých). Z nich 81 % bylo přijato na vysoké školy, 16 % na vyšší odborné školy a 3 % do obou typů terciárního vzdělávání.

6A Vyšší odborné vzdělávání

Vyšší odborné školy byly experimentálně zavedeny ve školním roce 1992/93, od roku 1995 jsou běžnou součástí vzdělávacího systému. Měly pokrýt segment kvalifikačních potřeb mezi středním a vysokoškolským vzděláváním, které bylo v době jejich vzniku pouze dlouhé. Vznikaly zpravidla při středních odborných školách a většinou s nimi dosud tvoří jeden právní subjekt. (Samostatně působí jen pětina z jejich celkového počtu.) Základní, střední a vyšší odborné vzdělávání upravuje též školský zákon (č. 561/2004 Sb.). Podrobnosti upravuje vyhláška o vyšším odborném vzdělávání (č. 10/2005 Sb.)

Vzdělávací programy vyšších odborných škol (původně v délce 2 roky až 3,5 roku) mají podle nového školského zákona v denní formě vzdělávání délku 3 roky, zdravotnické programy 3,5 roku, vždy včetně odborné praxe.

Průměrný počet studentů denního studia na školu je 147.

6A.1 Přijímání ke studiu

Ke studiu se přijímají uchazeči, kteří získali střední vzdělání s maturitní zkouškou (dříve úplné střední vzdělání nebo úplné střední odborné vzdělání). Jsou zpravidla 19letí. V rámci přijímacího řízení může ředitel rozhodnout o konání přijímací zkoušky a o jejím obsahu.

Uchazeč o studium může být přijat do vyššího než prvního ročníku, pokud mu bylo uznáno předchozí vzdělání.

6A.2 Poplatky spojené se studiem/Finanční pomoc studentům

Vyšší odborné školy mohou vybírat školné, a to i na školách veřejných. Jeho maximální výše je stanovena vyhláškou o vyšším odborném vzdělávání, a to podle finanční náročnosti oboru. Pro většinu oborů činí 3 000,- Kč, pro obory s nejmenšími nároky je to 2 500,-, naopak pro další stanovené obory činí 4 000,- a 5 000,- Kč. Školné je splatné ve dvou splátkách.

Ředitel může školné jednotlivému studentovi snížit až na 50 % stanovené částky.

6A.3 Školní rok/Organizace

Školní rok se dělí na dvě období – zimní a letní. Vyučování trvá 40 týdnů školní výuky a 6 týdnů pro samostatné studium a k získání klasifikace; 2 týdny tvoří časovou rezervu. Vyučovací hodina trvá 45 minut, v odborné praxi 60 minut. Výuka, praxe a zkoušky mohou zasahovat i do prázdninového období, to však musí trvat nejméně 4 týdny.

Konzultační hodina ve všech formách vzdělávání trvá 45 minut.

Studenti nejsou zařazováni do skupin podle úrovně, pohlaví či věku. Teoretické vyučování probíhá ve studijních skupinách ustavených podle zaměření (minimální počet studentů je 10, v uměleckých oborech 6, maximální je 40), praktická příprava se uskutečňuje ve skupinách sestavených se zřetelem na podmínky pracoviště.

6A.4 Obsah vzdělávání

Vzdělávací program si zpracovává každá jednotlivá škola. Stanoví cíle, formy, délku a obsah vzdělávání, jeho podmínky, organizaci, průběh, ukončování, profil absolventa a možnosti jeho uplatnění. Škola musí doložit zabezpečení realizace vzdělávacího programu, mj. spolupráci s praxí, a uvést předpokládaný počet přijímaných. Vzdělávací program podléhá od 1. 1. 2005 (tj. od doby platnosti nového školského zákona) akreditaci, kterou uděluje MŠMT na základě stanoviska zpracovaného Akreditační komisí pro vyšší odborné vzdělávání. (Učební dokumenty vydané podle právních předpisů vydaných před 1. 1. 2005 platí nejpozději do roku 2008.) Akreditovaný vzdělávací program umožňuje škole přijímat uchazeče, vzdělávat v jeho rámci studenty, je závazný pro hodnocení studentů i školy a je podkladem pro stanovení výše finančních prostředků přidělovaných ze státního rozpočtu.

Obsah vzdělávání je uspořádán do předmětů nebo jiných ucelených částí studia, např. do modulů. Tyto složky jsou rozděleny na povinné, povinně volitelné a nepovinné. Časové dotace stanoví učební plán.

Teoretická příprava se uskutečňuje formou přednášek, seminářů, konzultací, cvičení a exkurzí.

Podstatnou složkou tohoto typu studia je praktická příprava v oboru. Uskutečňuje se formou praktického vyučování ve škole nebo formou odborné praxe na pracovištích fyzických či právnických osob, které mají se školou uzavřenou smlouvu.

Současný vývoj vede ke sblížení obou typů terciárního vzdělávání. Organizace studia se blíží studiu vysokoškolskému s důrazem na individuální práci. Vyšší odborné školy rovněž realizují ve spolupráci s vysokými školami i bakalářské programy.

6A.5 Hodnocení

Možné formy hodnocení jsou stanoveny vyhláškou o vyšším odborném vzdělávání. Jsou to průběžné hodnocení, zápočet, klasifikovaný zápočet, zkouška, popř. kredity. Každá škola si z nich volí ty, které bude v jednotlivých předmětech a obdobích používat, a uvede je ve vzdělávacím programu. Vyučující před zahájením výuky zveřejní požadavky kladené na studenta v průběhu výuky a u zkoušky. Zápočet se uděluje za splnění stanovených požadavků slovem „započteno“. Klasifikovaný zápočet hodnotí i míru splnění, podobně jako zkouška. Klasifikační stupnice je čtyřstupňová. V případě druhé opravné zkoušky, při pochybnosti o správnosti hodnocení nebo v případě rozdílové zkoušky je zkouška komisionální. Výsledky vzdělávání se zapisují do výkazu o studiu.

Vyšší odborné vzdělávání se ukončuje absolutoriem. Absolutorium je odborná zkouška, která se skládá ze zkoušky z odborných předmětů (nejvýše tří), ze zkoušky z cizího jazyka a z obhajoby absolventské práce, jejíž zpracování a obhajoba mohou být kolektivní, hodnocení je však vždy individuální. Součástí obhajoby může být ověření praktických dovedností. Termín konání absolutoria stanoví ředitel v časovém rozmezí daném vyhláškou. Ten jmenuje i zkušební komisi, jejího předsedu jmenuje krajský úřad.

Téma absolventské práce je stanoveno studentovi nejpozději šest měsíců před konáním absolutoria.

Klasifikace při absolutoriu je čtyřstupňová: výborně, velmi dobře, dobře, nevyhověl. Klasifikaci navrhuje jednotliví zkoušející, u absolventské práce její vedoucí. Celkové hodnocení absolutoria se provádí na třístupňové škále (prospěl s vyznamenáním, prospěl, neprospěl).

Absolvent získává vyšší odborné vzdělání doložené vysvědčením o absolutoriu a diplomem absolventa vyšší odborné školy s označením diplomovaný specialista (zkratka DiS. uváděná za jménem).

6A.6 Postup/poradenství/podmínky přestupu

Student postupuje do vyššího ročníku, pokud splní podmínky stanovené akreditovaným vzdělávacím programem pro příslušný ročník. Pokud tyto podmínky nesplnil, může mu ředitel po zvážení jeho studijních výsledků povolit opakování ročníku.

V průběhu studia může student na svou žádost přestoupit do jiné vyšší odborné školy, změnit obor vzdělávání, nebo přerušit studium (nejvýše na dva roky). O přestupu studenta rozhoduje ředitel školy, na kterou se student hlásí.

Ředitel školy může uznat dosavadní vzdělání studenta, pokud je doloženo. Částečné dosažené vzdělání lze uznat, pokud od jeho dosažení neuplynulo více než 10 let nebo pokud je prokázáno zkouškou.

Absolventi vyšší odborné školy nacházejí uplatnění v různých oborech činnosti na trhu práce. Kvalifikaci si mohou zvýšit studiem na vysokých školách, a to za stejných podmínek jako absolventi středních škol s maturitní zkouškou. Novelizací vysokoškolského zákona z roku 2004 se přechod z vyšších odborných škol na školy vysoké usnadnil: vysoká škola může pro uchazeče, kteří absolvovali na vyšší odborné škole akreditovaný vzdělávací program nebo jeho část, stanovit odlišné podmínky přijetí.

6A.7 Učitelé

Zákonem o pedagogických pracovnících byla zavedena nová kategorie „učitel vyšší odborné školy“. Pedagogické vzdělání není pro ně předepsáno, jejich kvalifikační předpoklady jsou stejné jako pro učitele středních škol – viz 4A.5.

6A.8 Statistiky

Vyšší odborné školy: počty škol, studentů, učitelů a relativní údaje, 2004/2005

	Vyšší odborné školy
Studenti	25 033
Studenti celkem	29 674
Učitelé ²	2 260
Studijní skupiny ¹	1 167
Školy ¹	164
Školy celkem	170
Počet studentů učitele ²	11,1

Zdroj: ÚIV.

¹ Pouze studenti denního studia.

² Přepočteno na plné úvazky (učitelé pro všechny formy studia).

6B Vysokoškolské vzdělávání

Vysoké školy se řídí zákonem o vysokých školách (č. 111/1998 Sb.) ve znění pozdějších předpisů. Činnost vysokých škol dále upravují i jejich vnitřní předpisy, které na zákon navazují a podléhají registraci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Pro každou veřejnou vysokou školu je jich povinně stanoveno osm, další může požadovat statut školy. Další podrobnosti o správě vysokých škol viz kap. 1.3., část Autonomie institucí.

Zákon člení vysoké školy na dva typy – instituce univerzitní, které poskytují všechny studijní programy, a neuniverzitní, které poskytují převážně programy bakalářské. Vzhledem k historickému vývoji jsou všechny vysoké školy existující před platností nového zákona univerzitní. Nově vznikající vysoké školy jsou akreditovány jako neuniverzitní. Jsou to všechny soukromé vysoké školy stejně jako první nově vzniklá veřejná Vysoká škola polytechnická Jihlava.

Všechny akreditované bakalářské programy poskytují vzdělání úrovně ISCED 5A, tzn. takové, které umožňuje pokračovat ve studiu magisterským programem.

Institucionální struktura vysokých škol se v důsledku zákona č. 111/1998 Sb. výrazně změnila. Většina dříve státních vysokých škol získala statut veřejných vysokých škol; je jich 24, všechny jsou univerzitní. Mohou být zřizovány a zrušovány pouze zákonem.

Univerzita obrany (vzniklá 1. 1. 2004 z původních tří vojenských škol) a Policejní akademie mají i nadále statut státních vysokých škol. Jejich zřizovateli jsou příslušná ministerstva (obrana a vnitra).

Soukromé vysoké školy začaly vznikat záhy po účinnosti zákona, často ze soukromých vyšších odborných škol. Soukromé školy mohou působit pouze jako právnické osoby, a to po schválení Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy na základě kladného vyjádření Akreditační komise. K 23. 11. 2005 bylo registrováno 39 soukromých vysokých škol. Šestnáct z nich má statut obecně prospěšné společnosti.

Vysoká škola uskutečňuje akreditované studijní programy a programy celoživotního vzdělávání.

Bakalářský studijní program je zaměřen na přípravu k výkonu povolání a ke studiu v magisterském studijním programu. Bakalářské studium trvá 3–4 roky. Na soukromých školách tento typ programu převažuje.

Magisterský studijní program je zaměřen na získání teoretických poznatků založených na soudobém stavu vědeckého poznání, výzkumu a vývoje, na zvládnutí jejich aplikace a na rozvinutí schopností v tvůrčí činnosti; v oblasti umění je zaměřen na náročnou uměleckou přípravu a na rozvíjení talentu. Magisterský studijní program navazuje na bakalářský; standardní doba studia je 1–3 roky. V případech, kdy to vyžaduje charakter studijního programu, může být udělena akreditace magisterskému programu, který nenavazuje na bakalářský. V tomto případě trvá 4–6 let. Standardní vysokoškolské studium může tedy trvat nejméně tři a nejvíce sedm let.

Doktorský studijní program může následovat po ukončení magisterského. Je zaměřen na vědecké bádání a samostatnou tvůrčí činnost v oblasti výzkumu a vývoje nebo na samostatnou teoretickou a tvůrčí činnost v oblasti umění. Uskutečňuje se pouze na univerzitní vysoké škole. Standardní doba studia je 3–4 roky.

Zákon nepředepisuje délku studia pro žádný konkrétní obor.

V rámci realizace Boloňské deklarace je podporován rozvoj bakalářských programů a co nejvyšší prostupnost studia. Na většině univerzitních vysokých škol je již plně zavedeno třístupňové studium

Všechny vysoké školy uskutečňují vedle studijních programů i činnosti výzkumné, vývojové, umělecké, popř. další tvůrčí činnosti a dále organizují celoživotní vzdělávání.

Oborová struktura vysokého školství je uvedena v kap. 6B.7.

6B.1 Přijímání ke studiu

Minimální podmínkou pro přijetí na vysokou školu je ukončené střední vzdělání s maturitní zkouškou (dříve úplné střední nebo úplné střední odborné vzdělání). Přijetí k magisterskému studiu navazujícímu na bakalářské je podmíněno řádným ukončením bakalářského studijního programu, přijetí k doktorskému studiu je podmíněno ukončením magisterského studijního programu.

Uchazeči se mohou hlásit na více fakult. O počtu přijímaných studentů a o konkrétních podmínkách přijímacího řízení (prospěch na střední škole, uznání kreditů z předchozího studia na jiném oboru nebo na vyšší odborné škole apod.) rozhodují vysoké školy samy, podmínky jejich financování však toto rozhodování ovlivňují. Součástí přijímacího řízení může být a zpravidla bývá přijímací zkouška, a to písemná, ústní nebo obojí. Převýší-li počet uchazečů, kteří splnili stanovené podmínky, maximální stanovený počet těch, kdo mohou být přijati, rozhoduje pořadí nejlepších.

Cizí státní příslušníci prokazují při přijímacím řízení, že splňují stejné požadavky jako čeští studenti.

Novela zákona o vysokých školách z r. 2001 stanovila, že vysoká škola může úspěšným absolventům celoživotního vzdělávání v rámci akreditovaných studijních programů, pokud se stanou studenty ve smyslu vysokoškolského zákona, uznat získané kredity až do výše 60 % kreditů potřebných k řádnému ukončení studia.

6B.2 Poplatky spojené se studiem/Finanční pomoc studentům

Podle vysokoškolského zákona je vzdělání českých státních příslušníků na veřejných vysokých školách bezplatné s výjimkou poplatků:

- za úkony spojené s přijímacím řízením,
- za prodlužování studia nad stanovenou dobu,
- za studium dalšího programu.

Základem pro stanovení poplatků je 5 % z průměrné částky připadající na jednoho studenta z celkových neinvestičních výdajů poskytnutých ministerstvem ze státního rozpočtu veřejným vysokým školám v kalendářním roce.

- Veřejná vysoká škola může stanovit poplatek za úkony spojené s přijímacím řízením, který činí nejvýše 20 % základu.
- Studuje-li student v bakalářském nebo magisterském studiu déle, než je standardní doba studia zvětšená o jeden rok, potom je mu stanoven poplatek, který činí minimálně 1/4 základu za každý další započatý měsíc.
- Pokud absolvent bakalářského nebo magisterského studijního programu chce studovat v dalším bakalářském nebo magisterském programu, stanoví mu škola poplatek, který činí za jeden rok nejvýše základ (to neplatí, jde-li o souběh řádných studijních programů)

Od 1.1.2006 se některé poplatky zvyšují.

Zahraniční studenti studují na českých vysokých školách za stejných podmínek jako studenti čeští. Pro zahraniční studenty, kteří studují v cizím jazyce, stanoví poplatky příslušná vysoká škola.

Soukromé vysoké školy si stanoví poplatky svým vnitřním předpisem. Školné požadované soukromou vysokou školou není zákonem limitováno.

Rektor může poplatky spojené se studiem snížit, prominout nebo odložit jejich splatnost s přihlédnutím ke studijním výsledkům nebo sociální situaci studenta.

Rodina studenta, který se připravuje na povolání, pobírá na něj přídavky, a to do 26 let jeho věku; výše je daná příjmovou situací rodiny. Od trojnásobku životního minima rodiny se přídavky nepobírají. Naopak pokud příjem rodiny nedosáhl 1,6 násobku minima, pobírá rodina kromě přídavku na dítě ještě sociální příspěvek.

Studentům jsou poskytovány slevy na dopravu. Stravování v menzách a ubytování na kolejích či v jiných školských zařízeních bylo dosud poskytováno za dotované ceny. Od školního roku 2005/2006 není dotace na ubytování poskytována ubytovacímu zařízení, ale vysoká škola ji podle pravidel stanovených ministerstvem a upřesněných vnitřním předpisem vysoké školy rozdělí studentům formou stipendia na ubytování.

Studenti mohou získat prospěchové, sociální nebo jiné stipendium podle stipendijního řádu příslušné školy. Studentům doktorských programů se přiznává stipendium ve výši 5 000,-Kč až 10 000,-Kč měsíčně.

6B.3 Akademický rok

Akademický rok trvá 12 měsíců; jeho začátek stanoví rektor. Studium se člení na semestry, ročníky nebo bloky sestávající z období výuky a zkoušek a z období prázdnin.

Uspořádání akademického roku závisí na jednotlivých školách; začíná většinou v září a je rozdělen na dva semestry: zimní a letní, po kterých následuje pětítýdenní zkuškové období. V červenci a v srpnu jsou letní prázdniny.

6B.4 Studijní programy

Studijní program zpracovává a předkládá k akreditaci vysoká škola, popř. instituce, která ho chce ve spolupráci s vysokou školou uskutečňovat. Je určen typem (bakalářský, magisterský, doktorský) a formou (prezenční, distanční nebo jejich kombinace). Součástí studijního programu je dále jeho členění na obory, stanovení profilu absolventa v jednotlivých oborech, charakteristika studijních předmětů, pravidla pro tvorbu studijního plánu, standardní doba studia, podmínky jeho plnění a ukončování, návaznost na další typy studijních programů.

Třídění studijních oborů odpovídá v podstatě tradičnímu třídění vědních oborů, např. na humanitní vědy, společenské vědy, přírodní vědy, lékařské vědy, pedagogické vědy a učitelství, matematické vědy, informatiku, technické vědy, ekonomické vědy, zemědělské vědy, vojenské a policejní vědy, umění a architekturu, tělesnou výchovu a sport.

Studijní obory se člení podle celostátně schváleného číselníku Klasifikace kmenových oborů vzdělávání. Na vysokých školách se uplatňuje asi 155 kmenových studijních oborů.

Studijní program podléhá akreditaci, kterou uděluje ministerstvo na základě stanoviska Akreditační komise zřízené vládou. Jejimi členy jsou významní profesori a vědci. V rámci akreditace se rozhoduje i o oprávnění přiznávat akademické tituly. Akreditační komise provádí i srovnávací hodnocení fakult v jednotlivých oborech.

Výuka v bakalářských a magisterských studijních programech se opírá o dvě hlavní metody – přednášky a cvičení. Studium v doktorském studijním programu probíhá podle individuálního studijního plánu pod vedením školitele.

Účast na přednáškách není pro studenty závazná; na cvičeních zpravidla ano. Formy práce ve cvičeních se liší podle zaměření studia a studijních předmětů. Mohou to být např. semináře, laboratorní práce, terénní pozorování, klinické stáže mediků, hospitace studentů učitelství ve školách, ale i videokonference, výuka pomocí informačních sítí atd. Stále významnější místo mezi metodami výuky zaujímá individuální práce se studenty v podobě individuálních či skupinových konzultací nebo prostřednictvím řešení problémových úloh, projektů, seminárních a ročníkových prací.

Učebnice si studenti platí sami.

Vedle akreditovaných studijních programů uskutečňuje vysoká škola bezplatně nebo za úplatu programy celoživotního vzdělávání orientované na výkon povolání nebo zájmově. Viz též 7.5.3.

6B.5 Hodnocení / kvalifikace

Časové rozložení a jednotlivé způsoby kontroly studijní úspěšnosti jsou u různých studijních oborů různé. Někde je zaveden systém dílčích zkoušek skládaných po každém semestru, jinde je předepsána jediná souborná zkouška po ucelené části studia, většinou na konci určitého modulu. Výkon u zkoušek a obhajob se klasifikuje pomocí známek, zpravidla třemi stupni, čtvrtý stupeň, který představuje nevykonání zkoušky/obhajoby, se neznámkuje. Studijní úspěšnost se v některých školách hodnotí systémem kreditů. Kreditní systém je podporován jako prostředek umožňující uznávat absolvované části studia a přispívat tak k prostupnosti systému.

Studium v bakalářském programu se ukončuje státní závěrečnou zkouškou a obhajobou bakalářské práce. Absolventům se uděluje titul bakalář (Bc.) nebo bakalář umění (BcA.).

Studium v magisterském programu se ukončuje státní závěrečnou zkouškou a obhajobou diplomové práce. Absolventi magisterských studijních programů získávají titul magistr (Mgr.), magistr umění (MgA.), inženýr (Ing.), inženýr architekt (Ing. arch.). Výjimku tvoří studenti lékařství a veterinárního lékařství a hygieny, kteří studium ukončují státní rigorózní zkouškou a získávají titul doktor medicíny (MUDr.), zubní lékař (MDDr.) a doktor veterinární medicíny (MVDr.). Všechny uvedené tituly stojí před jménem.

Po získání titulu magistr lze složit v téže oblasti státní rigorózní zkoušku, jejíž součástí je obhajoba rigorózní práce; po jejím vykonání se uděluje titul doktor v příslušném oboru (JUDr., PhDr., RNDr., PharmDr., ThDr., v oboru katolické teologie titul licenciát – ThLic.). Tento titul stojí vždy před jménem.

Studium v doktorském programu se ukončuje státní doktorskou zkouškou a obhajobou disertační práce. Po úspěšném vykonání zkoušky se uděluje titul doktor (Ph.D.). Výjimku tvoří oblast teologie, kde se titul označuje Th.D. Oba tituly stojí za jménem.

Úspěšní absolventi všech studijních programů mohou najít uplatnění na pracovním trhu nebo v případě bakalářských či magisterských programů pokračovat ve studiu.

O absolvování studia v rámci celoživotního vzdělávání vydá vysoká škola jeho účastníkům osvědčení. Další informace viz kapitola 7.5.

Absolventi vysokých škol mají mezi absolventy jednotlivých stupňů vzdělávání výrazně nejnižší nezaměstnanost. Soulad zaměstnání s vystudovaným oborem je nejsilnější u lékařů, nejslabší u některých technických oborů a především u učitelů, kde se to vysvětluje neuspokojivými platovými podmínkami ve školství. Vzhledem k růstu kvalifikačních požadavků začíná pracovní trh nabízet vysokoškolákům i místa, na nichž se dříve požadovalo středoškolské vzdělání.

Pro nejbližší léta se předpokládá nárůst nezaměstnanosti vysokoškoláků, což už nyní vede management vysokých škol ke zvýšení zájmu o přímou spolupráci s hospodářskou sférou.

Další vzdělávání je pro absolventy vysokých škol obvyklou součástí jejich pracovního života.

6B.6 Akademičtí pracovníci

Na vysokých školách plní funkci učitelů akademičtí pracovníci. Akademickými pracovníky jsou zaměstnanci vysoké školy, kteří vykonávají jak pedagogickou, tak vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost: profesori, docenti, odborní asistenti, asistenti, lektori a vědečtí, výzkumní a vývojoví pracovníci. Mohou se na ní podílet i další odborníci, kteří nejsou zaměstnanci vysoké školy. Vnitřní předpis vysoké školy stanoví postavení hostujících profesorů.

Speciální pedagogická příprava učitelů vysokých škol není zákonem předepsána. Pravidla kariérního růstu stanoví vnitřní předpisy vysokých škol. Docenta pro určitý obor jmenuje rektor na základě habilitačního řízení, v němž se ověřuje vědecká nebo umělecká kvalifikace uchazeče, mj. na základě habilitační práce. Profesora pro určitý obor jmenuje prezident republiky na návrh vědecké rady vysoké školy podaný prostřednictvím ministra školství. Oprávnění vysoké školy konat habilitační řízení nebo řízení ke jmenování profesorem v daném oboru podléhá akreditaci, kterou uděluje ministerstvo školství.

Profesoři tvoří asi 11 % a docenti asi 34 % vysokoškolských učitelů (2003). Kvalifikační struktura roste pomalu, průměrný věk se rovněž pomalu snižuje.

Ve vysokém školství není definována vyučovací povinnost různých kategorií učitelů. Určuje ji bezprostřední nadřízený ve shodě s vnitřními předpisy školy.

Pracovní podmínky (všech) učitelů jsou dány především zákoníkem práce. Učitelé jsou zaměstnáváni a jmenováni na základě výběrového řízení, jehož podrobnosti stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

Typy pracovních smluv pro akademické pracovníky jsou stejné jako pro ostatní zaměstnance. Běžně mají pracovní smlouvy na dobu neurčitou docenti a profesori a termínované smlouvy ostatní akademičtí pracovníci.

Povinnost akademických pracovníků dále se vzdělávat není v zákonu o vysokých školách výslovně formulována. Další vzdělávání patří do sféry osobní motivace jednotlivců a souvisí s budováním akademické kariéry.

6B.7 Statistické údaje 2004/05**Počty studujících**

	Studující se státním občanstvím ČR	Studující s cizím státním občanstvím	Studující celkem	Učitelé* přepočtení na plně zaměstnané
Celkem	279 800	18 396	298 196	14 622,8
Prezenční studium bakalářské, magisterské	205 673	14 208	219 881	(-)
Prezenční studium doktorské	10 553	986	11 539	(-)
Kombinované studium bakalářské, magisterské	50 899	2 388	53 287	(-)
Kombinované studium doktorské	12 675	814	13 489	(-)

* Pedagogové pouze na veřejných vysokých školách.

(-) Údaj není k dispozici.

Počet škol

Počet veřejných vysokých škol	24
Počet státních vysokých škol	2
Počet soukromých vysokých škol	39

Počty absolventů 2004

Vysoké školy celkem*	39 764
Vysoké školy veřejné a soukromé (občané ČR)	37 394
Vysoké školy veřejné a soukromé (cizinci)	2 173
Vysoké školy vojenské a policejní	1 235

* Programy bakalářské, magisterské i doktorské (všechny typy studia)

Struktura vysokoškolských studentů podle skupin oborů (2004/05)

Obor	%
přírodní vědy	8,9
technické vědy	27,2
zemědělství, lesnické a veterinární vědy	3,9
lékařské a farmaceutické vědy	7,8
ekonomické vědy	18,9
společenské vědy	14,1
právní vědy	5,2
učitelství	11,5
umělecké obory	2,4
vojenské obory	0,1
Celkem	100,0

Programy bakalářské, magisterské i doktorské (všechny typy studia)

Zdroj: ÚIV.

7. VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

7.1 Legislativa a záměry

Profesní i zájmové vzdělávání dospělých má dlouhou tradici a v některých profesích i propracovaný systém. Zákon, který by se zabýval vzděláváním dospělých, neexistuje a nikdy neexistoval. Návrh zásad zákona o dalším vzdělávání se připravuje; jeho věcný záměr byl v září 2005 schválen vládou pod názvem zákon o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání.

Současná legislativa sestává z těchto zákonů:

1. Školský zákon a vysokoškolský zákon, které na každém vzdělávacím stupni uvádějí formy, jimiž lze poskytovat vzdělávání dospělým (popř. celoživotní vzdělávání).
2. Normy, které souvisí s výkonem práce: zákoník práce, zákon o zaměstnanosti a návazná vyhláška MŠMT o akreditaci zařízení k provádění rekvalifikace uchazečů o zaměstnání a zájemců o zaměstnání.
3. Zákony upravující kvalifikační požadavky na nedělnická povolání, např. zákon o úřednících územních samosprávných celků, o soudech a soudcích, o daňových poradcích a další. Tyto normy často stanoví i zvláštní instituce, které vzdělávání či zkoušky zajišťují. Nově sem patří i zákon o pedagogických pracovnících, který upravuje mj. další vzdělávání a jeho akreditaci.
4. Zákon o technických normách a zákon o státním odborném dozoru, na jejichž základě jsou vydávány předpisy o odborné způsobilosti a kvalifikačních požadavcích a o pravidelném doškolování a přezkušování pracovníků. I tyto normy předpokládají specializované instituce pro vzdělávání a certifikaci.
5. Zákon o živnostenském podnikání, který upravuje komerční poskytování vzdělávání, nestanoví pro ně zvláštní předpoklady, rekvalifikační programy však musí mít akreditaci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, v případě vzdělávání uvedeného v bodech 3. a 4. akreditaci příslušných ministerstev (vnitřní, spravedlnosti aj.) nebo jiných odpovědných orgánů.

Zákoník práce stanoví, že zaměstnanec je povinen udržovat a obnovovat si kvalifikaci. Účast v kurzech je zaměstnavatel oprávněn zaměstnanci uložit. Při převedení na jinou práci je zaměstnavatel povinen zaměstnance zaškolen nebo zaučit.

Nový zákon o zaměstnanosti, který zohledňuje legislativní úpravu EU, byl schválen v květnu 2004 s účinností od října 2004. Definuje státní politiku zaměstnanosti, její subjekty a nástroje. Do rámce aktivní politiky zaměstnanosti náleží opatření k rozvoji lidských zdrojů, např. školení, rekvalifikace, informace a poradenství.

Nový školský zákon platný od 1. 1. 2005 je již koncipován z hlediska celoživotního učení:

- nově a přesněji definuje jiné než denní formy vzdělávání,
- posiluje roli nástavbového studia,
- zavádí zkrácené studium k získání výučního listu a zkrácené studium k získání středního vzdělání s maturitní zkouškou (poskytujícího druhou šanci pro uchazeče, kteří mají např. problémy s umístěním na trhu práce),
- zavádí uznávání dříve dosaženého vzdělání (včetně neformálního), které vychází i z evropských doporučení,
- zavádí možnost získat stupeň vzdělání bez předchozího vzdělávání ve střední nebo vyšší odborné škole,
- upravuje možnost dalšího vzdělávání prostřednictvím kurzů, které neposkytují uznávaný stupeň vzdělání.

7.2 Řízení/jeho orgány

Celkovou odpovědnost za vzdělávání, tedy i dospělých, má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Studium, které v jiných formách, než je studium denní, poskytuje definovaný stupeň vzdělání, je plně v působnosti tohoto ministerstva. Vzdělávání dospělých na vysokých školách, tj. vzdělávání distanční a kombinované (z prezenčního a distančního) a dále celoživotní, vč. univerzity „třetího věku“, jsou v kompetenci vysokých škol. MŠMT vymezuje celkový rámec dalšího vzdělávání a podporuje jeho rozvoj především snahou o reformu vzdělávacích programů a financováním rozvojových programů. Zvláštní působnost má v rekvalifikačním vzdělávání, kde je akreditačním orgánem rekvalifikačních programů.

Kraje zřizují výbory pro výchovu, vzdělávání a zaměstnanost, jejichž úkolem je mj. zajišťovat na regionální úrovni vazby mezi světem vzdělávání a světem práce; zřizují regionální centra celoživotního vzdělávání, která jsou v některých případech tvořena sítí středních škol a vyšších odborných škol poskytujících vzdělávací služby pro dospělé.

Ministerstvo práce a sociálních věcí je garantem státní politiky zaměstnanosti. Je zřizovatelem úřadů práce, které mj. poskytují poradenské a informační služby spojené s přípravou na povolání a s dalším vzděláváním, organizují rekvalifikaci uchazečů o zaměstnání, podílejí se na jejím financování (včetně podpor při rekvalifikaci) a podporují vytváření míst pro zabezpečení odborné praxe absolventům škol a pro získání kvalifikace mladistvým uchazečům o práci.

V gesci Ministerstva informatiky a ve spolupráci se soukromým sektorem byl v roce 2003 zahájen Národní program počítačové gramotnosti zaměřený na nejširší veřejnost bez dosavadních zkušeností s informační a komunikační technologií. Vlastní kurzy započaly v polovině roku 2004.

Ministerstvo průmyslu a obchodu pečuje mj. o zvyšování konkurenceschopnosti průmyslu; součástí této péče je podpora zavádění nových technologií včetně rekvalifikace zaměstnanců.

Ministerstvo pro místní rozvoj napomáhá implementaci všech vzdělávacích iniciativ na regionální nebo místní úrovni.

Další ministerstva odpovídají za vzdělávání pro definované profese ve svém resortu.

Poskytování vzdělávacích služeb na komerční bázi nepodléhá žádnému řídicímu orgánu. Výjimkou jsou instituce, které chtějí poskytovat uznávané další profesní vzdělávání (ty žádají o akreditaci resortně příslušný orgán, jímž může být i MŠMT), a instituce poskytující jazykové vzdělávání, které se považuje za studium (ty žádají o akreditaci MŠMT).

Pro oblast strategického řízení lidských zdrojů, včetně vzdělávání dospělých, byla v březnu 2003 zřízena Rada vlády pro rozvoj lidských zdrojů jako stálý poradní, iniciativní a koordinační orgán vlády ČR. Předsedou rady je místopředseda vlády pro ekonomiku. Členství je tripartitní, ve stejném poměru jsou zastoupeni zástupci státní správy a samosprávy, zaměstnavatelských svazů a odborových svazů. Rada zřizuje výbory a pracovní skupiny.

Sociální partneři se v oblasti vzdělávání angažují relativně krátkou dobu – zhruba od roku 1996. Jde především o tři hlavní instituce: Svaz průmyslu a dopravy ČR, Hospodářská komora ČR a Českomoravská konfederace odborových svazů. Hlavní oblastí jejich zájmu je vzdělávání odborné, a to jak počáteční, tak především další. Usilují o změnu ekonomických pravidel, která by měla podniky zainteresovat na účasti ve vzdělávání.

7.3 Financování

Studium dospělých na středních školách a vyšších odborných školách, které vede ke získání stupně vzdělání a je poskytováno v jiné než denní formě studia, je financováno z prostředků MŠMT prostřednictvím krajských úřadů. Kraje dostávají prostředky na základě počtu žáků a republikových normativů – viz kap. 1.5. Podle stanovených zásad si vytvářejí vlastní krajské normativy pro jednotlivé druhy a formy vzdělávání v souladu se svými dlouhodobými záměry a s tím, jaké činnosti mají jednotlivé školy zaregistrovány. Zvláštním případem je studium,

v němž si dospělí doplňují základní vzdělání. Jeho náklady zpravidla plně financuje obec, která je obecně odpovědná za základní vzdělávání.

Rekvalifikační kurzy jsou financovány z různých zdrojů. Nezaměstnaným, kteří jsou evidovanými uchazeči o zaměstnání, je hradí úřad práce v plné výši (z rozpočtu Ministerstva práce a sociálních věcí, a to z příspěvku vybíraného na státní politiku zaměstnanosti od podniků, zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných). Individuální zájemci si kurzy hradí sami. Pokud rekvalifikaci organizuje podnik pro vlastní zaměstnance, podílí se na jejím financování spolu s úřadem práce.

Financování vzdělávacích aktivit pro zaměstnance je záležitostí zaměstnavatele. Zaměstnavatel zpravidla financuje celý rozsah vzdělávání a poskytuje na něj zaměstnanci placené volno, je-li zvyšování kvalifikace v souladu s jeho potřebami, příp. se dohodne se zaměstnancem na podmínkách spolufinancování.

Zájmové vzdělávání si financují zájemci sami. Ceny se tvoří volně na trhu. Zaměstnavatel může do svých nákladů zahrnout výdaje na vzdělávání a rekvalifikace svých pracovníků zabezpečované jinými subjekty a výdaje na provoz vzdělávacích zařízení, pokud je není povinen hradit příslušný organ státní správy. Nicméně finanční pobídky jsou považovány za nedostatečné jak pro poskytovatele, tak pro účastníky vzdělávání.

7.4 Vyučující/lidské zdroje

Učitelé škol a školských institucí, kteří se podílejí na vzdělávání dospělých, nemusejí absolvovat žádnou zvláštní přípravu pro výuku dospělých. Témata orientovaná na vzdělávání dospělých bývají součástí dalšího vzdělávání učitelů. Odborníky pro vzdělávání dospělých připravují dvě katedry vysokých škol, uplatňují se však převážně v personalistice.

V komerčních institucích není až na výjimky kvalifikace lektorů ani kvalita výuky sledována.

7.5 Organizace

7.5.1 Typy institucí

Vzdělávání dospělých zajišťují

- školy (základní, střední, vyšší odborné a vysoké) a školské instituce;
- organizace (podniky, instituce, orgány státní správy), které poskytují vzdělání pro své zaměstnance, a to buď prostřednictvím vlastních vzdělávacích institucí či lektorů, nebo nákupem u specializovaných institucí,
- neziskové organizace: resortní vzdělávací organizace, profesní organizace, nadace, církve, odbory, politické strany,
- komerční vzdělávací instituce; na komerčním základě mohou v oblasti vzdělávání dospělých působit i školy.

7.5.2 Vstupní požadavky

Podmínky pro přijetí do jiných forem studia, které poskytuje definovaný stupeň vzdělání, jsou zpravidla totožné s podmínkami pro přijetí do denního studia. To platí i v případě, že uchazeč dosáhl předchozího vzdělání v zahraničí.

Přijetí do ostatních typů vzdělávání závisí na typu a úrovni kurzu.

7.5.3. Cíle programů

Ve studiu organizovaném školami a školskými institucemi převažují cíle kvalifikační.

Rekvalifikační kurzy organizované v rámci aktivní politiky zaměstnanosti a akreditované MŠMT mají zlepšit zaměstnatelnost uchazečů o zaměstnání a skupin ohrožených nezaměstnaností.

Školy

Školy realizují především ucelené vzdělávání dospělých poskytující stupeň vzdělání, a to v jiné než denní formě. Je organizováno na úrovni středního a vyššího odborného vzdělávání ve většině oborů, pro něž existuje denní studium. V jiné než denní formě je organizováno i studium nástavbové a nově zavedené zkrácené studium k získání středního vzdělání s výučním listem a středního vzdělání s maturitní zkouškou (viz kap. 4).

Pro občany, kteří absolvovali povinnou školní docházku, ale nezískali základní vzdělání, mohou základní i střední školy organizovat kurzy pro získání základního vzdělání.

Vzdělávací cíle ve všech formách vzdělávání jsou totožné.

Veškeré školy mohou také organizovat různé kurzy dalšího vzdělávání vč. rekvalifikací; tyto kurzy ale nejsou ve školských statistikách evidovány a jsou poskytovány na komerčním základě.

Vzdělávání dospělých organizují také základní umělecké školy (zájmové vzdělávání; tyto školy jsou však převážně určeny žákům základních a středních škol) a jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky (zájmové i kvalifikační vzdělávání).

Vysoké školy

Vysoké školy poskytují dospělým možnost studovat všechny typy studijních programů formou distanční nebo kombinovanou z prezenční a distanční formy.

V rámci své vzdělávací činnosti může vysoká škola poskytovat bezplatně nebo za úplaty programy celoživotního vzdělávání mimo rámec studijních programů. Mohou být orientovány na výkon povolání nebo zájmově (např. univerzity „třetího věku“). Bližší podmínky celoživotního vzdělávání stanoví vnitřní předpisy jednotlivých škol. Účastníci celoživotního vzdělávání nejsou studenty ve smyslu vysokoškolského zákona.

S podporou programu PHARE byla vytvořena Národní síť distančního vzdělávání. Tvoří ji Národní centrum distančního vzdělávání při Centru pro studium vysokého školství v Praze a čtyři střediska: při třech univerzitách – při Technické univerzitě v Liberci, při Vysokém učení technickém v Brně a při Univerzitě Palackého v Olomouci – a dále při Akademii J. A. Komenského v Praze.

Neškolské instituce komerční i neziskové

Vzdělávání poskytované podniky, neziskovými či komerčními organizacemi zahrnuje velmi rozmanité typy, zaměření, úrovně a délky kurzů. Je organizováno v závislosti na nabídce a poptávce, a proto podmínky pro přijetí, cíle vzdělávání, jeho obsah, metody, hodnocení a certifikaci nelze vymezit v obecné poloze.

Obecně lze říci, že nejčastěji jsou kurzy zaměřeny na výuku cizích jazyků, využívání počítačů, management a účetnictví.

7.5.4. Organizace: čas a místo

Ke vzdělávání dospělých ve středním a vyšším odborném vzdělávání slouží zpravidla jiné než denní formy vzdělávání, a to:

- večerní – v rozsahu 10–18 hodin týdně v odpolední či večerní době;
- dálkové – samostatné studium spojené s konzultacemi v rozsahu 200–220 hodin za školní rok;
- distanční – samostatné studium převážně prostřednictvím informačních technologií s případnými individuálními konzultacemi;
- kombinované – střídající denní studium s některou z předchozích forem.

Vysoké školy užívají formy distanční a kombinované.

Studium bývá o jeden rok delší než v denní formě.

Organizace, délka a místo konání kurzů kvalifikačních, rekvalifikačních a zájmových určuje pořádající organizace, která v té či oné míře přihlíží k potřebám frekventantů.

7.5.5. Obsah vzdělávání, metody

Učební dokumenty pro jiné formy vzdělávání jsou modifikací učebních dokumentů denního studia. Přípravují je tytéž instituce.

Účastníkům může ředitel školy částečně uznat předchozí vzdělání na základě dokladů o předchozím vzdělání nebo po přezkoušení.

Obsah dalšího neškolského vzdělávání dospělých připravuje jeho organizátor: podnik pro své zaměstnance podle potřeb jejich či svých, komerční či jiná organizace podle poptávky jednotlivců či podle poptávky podniků, které si kurzy objednají pro své zaměstnance.

Metody výuky se výrazně neliší od metod používaných v analogických kurzech v denním studiu, podstatnou součástí je však samostudium.

Výrazná inovace obsahu i metod se odehrála především v jazykových kurzech, které do jisté míry přebírají metody a způsoby práce obvyklé v zahraničí (odklon od lingvistického přístupu a důraz na komunikativní kompetence).

Ve školském i neškolském vzdělávání dospělých se začínají prosazovat informační a komunikační technologie.

7.5.6. Péče o kvalitu

Školy všech úrovní kromě vysokých jsou hodnoceny prostřednictvím České školní inspekce. Ostatní instituce nejenže nejsou hodnoceny, ale dosud nejsou ani dostatečně monitorovány.

Nově se prosazují dvě cesty péče o kvalitu, především v oblasti manažerského vzdělávání:

- rostoucí počet institucí aplikuje mezinárodní normy ISO 9000. Získáním certifikátu ISO 9001 prokazují standardní kvalitu svých služeb;
- asociace vzdělávacích a poradenských firem stanovují vlastní soubory požadavků na kvalitu zpravidla inspirované přístupem Total Quality Management.

7.6 Poradenství

Poradenské služby pro dospělé v resortu školství nejsou zvláště legislativně upraveny. Vláda však v rámci Státní informační politiky ve vzdělávání pověřila MŠMT spoluprací při tvorbě systému informací o nabídce vzdělávání nejen pro děti a mládež, ale i pro dospělé.

V resortu Ministerstva práce a sociálních věcí poskytují poradenské služby v oblasti dalšího vzdělávání, především rekvalifikací, úřady práce.

Existují i poradenská zařízení soukromá.

V r. 2001 vznikla internetová Databáze dalšího vzdělávání DAT. Údaje o vzdělávacích akcích sem vkládají jejich poskytovatelé. Zájemci si mohou kurzy vyhledat podle zvolených kritérií. Databáze zahrnuje i rekvalifikace zprostředkované úřady práce.

7.7 Hodnocení, akreditace

Absolventi studia v jiné než denní formě ve středních či vyšších odborných školách, popř. na vysokých školách získávají po složení předepsaných zkoušek osvědčení nebo titul stejné platnosti jako ve studiu denním.

Po absolvování studia v rámci celoživotního vzdělávání vydá vysoká škola jeho účastníkům osvědčení. Úspěšným absolventům celoživotního vzdělávání, kteří se stanou studenty v akreditovaných studijních programech, může vysoká škola od roku 2001 uznat kredity, které získali v programech celoživotního vzdělávání, až do výše 60 % kreditů potřebných k ukončení studia a k získání diplomu.

System státem uznávaných kvalifikací v oblasti dalšího odborného vzdělávání dosud chybí. Výjimkou je systém zkoušek některých profesních organizací typu komory auditorů nebo komory daňových poradců.

Všeobecný systém akreditace institucí není vytvořen. Nicméně některé kurzy dalšího vzdělávání musí být akreditovány

- Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy: kurzy dalšího vzdělávání učitelů a pedagogických pracovníků, kurzy (především jazykové), které opravňují rodiny žáků k nároku na přídatky, a kurzy rekvalifikační,
- jiným resortně příslušným orgánem v případě resortního (certifikačního) vzdělávání (lékařů, zdravotnického personálu, techniků).

7.8 Statistické údaje

Studium při zaměstnání (kombinované) na jednotlivých úrovních vzdělávání 2004/05

	Počet studujících	% z celkového počtu studentů
Gymnázia (třídy na vyšší sekundární úrovni)	864	0,6
Střední odborné školy (vč. nástaveb)	17 532	7,8
Střední odborná učiliště	17 414	9,0
Vyšší odborné školy	4 641	15,6
Bakalářské a magisterské studium na vysoké škole	53 287	19,5
Doktorské studium	13 489	53,9
Další vzdělávání na vysoké škole	41 083	x
Kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného základní školou	524	x.
zvláštní školou	58	x.
pomocnou školou	180	x.

Účast na rekvalifikačních kurzech (2002)

Počet osob zařazených do rekvalifikačních kurzů		Podíl na počtu nezaměstnaných (v %)	
Celkem	Z toho žen	Celkem	Ženy
36 015	21 366	7,5	8,8

Zdroj: MPSV.

Podíl zaměstnaných účastníků se dalšího vzdělávání na počtu zaměstnaných celkem (v %)

	Podíl vzdělávajících se na počtu zaměstnaných celkem (v %)		
	celkem	muži	ženy
Celkem	6,4	5,9	7,1
15-19	6,6	5,5	7,6
20-24	7,9	5,7	10,7
25-29	8,4	7,4	10,0
30-34	7,4	8,1	6,4
35-39	6,5	5,7	7,5
40-44	6,0	5,5	6,6
45-49	5,6	5,2	6,0
50-54	4,5	4,4	4,6
55-59	5,0	4,5	5,9
60-64	4,2	3,9	6,3
65+	4,9	4,0	7,0

Zdroj: Výběrová šetření pracovních sil, roční průměry, ČSÚ

Počet osob v dalším vzdělávání podle ekonomického postavení (2002, v tis. osob)

	Celkem	Pracující*)	Důchodci	Ostatní
Celkem	340,7	295,2	29,5	16,0
Muži	168,9	153,6	11,8	3,5
Ženy	171,8	141,6	17,7	12,5

*) Vč. žen na mateřských dovolených.

Zdroj: Výběrová šetření pracovních sil, roční průměry, ČSÚ.

Výsledky výběrového šetření pracovních sil Českého statistického úřadu podle metodiky Eurostatu z první poloviny r. 2003

Účast věkové skupiny 15+ v %	2003
ve formálním vzdělání	10,9
v neformálním vzdělání	10,7
v informálním vzdělání	20,6

Účast věkové skupiny 15-64 činí 37,2 % (muži 38,3; ženy 36,1).

Zdroj: ČSÚ.